

A hazai orvostörténeti közélet és kutatás az 1950-es években

Az Orvostörténeti Könyvtár megalakulása és története

Bevezetés

A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár keretén belül működő Országos Orvostörténeti Könyvtár 1951. május elsején kezdte meg tevékenységét. A Könyvtár a megalakulása a hazai orvostörténeti közélet újjáéledését jelképezte, hiszen 1948-ban a Budapesti Királyi Orvosegyesület feloszlata az orvostörténeti társasági élet régi formájának felszámolását is jelentette. Az orvostörténelem művelésének új formáinak kialakítása egy alapjaiban megváltozott politikai körülmények között történt, így az új forma magán viselte az adott kor minden jegyét és befolyásolta tevékenységét. A korszak volt „lehetetlen”, így gyakran „lehetetlen és nevetséges” történetekkel találkozunk azok, akik nem élték át ezeket az éveket. Az orvostörténeti kutatást ebben a korban hobbynak tartották, hivatalos fórumokon is ennek megfelelően kezelték..

A Könyvtár történetének első korszaka - vele együtt az orvostörténeti társasági és tudományos élet formái – 1951-ben kezdődik és 1966-ban fejeződik be. Az 1950-es évek politikai légköre nem fejeződött be az 1956-os forradalommal, hanem folytatódott – bár voltak érzékelhető politikai enyhülések is – az 1960-as években is. Az 1950-es évek „berögződései” megmaradtak: a felülről történő irányítás, a véleménykérés nélküli „magasabb szinten döntöttek”, stb. Csak az 1960-as évek közepén történt bizonyos enyhülés, aminek jele az európai formákhoz való részleges közeledés volt. Ennek tudható be, hogy az orvostársasági tudományos élet elszakadt a szakszervezettől, egy újabb formába - a Magyar Orvostudományi Társaságok és Egyesületek Szövetségébe /MOTESZ/ - rendezik be. A megalakult tudományos társaságok felvehetik a „társaság” elnevezést, felülről jött „direktíva” nélkül maguk választhatják meg vezetőségüket, bár a politikai megbízhatóság továbbra is „érvényben maradt”, de ez nem olyan „nyíltan” történt. Lényeges lett a külkapcsolatok újra rendezése, ami a MOTESZ-en át szerveződött. Voltak bizonyos pénzkeretek, megkötött együttműködési szerződések, amelyekre „éves terveket” kértek, így a „rendszer” kiszámíthatóvá vált. A tudományos és kutató intézményeknél a „mérhető” tudományos teljesítmény került előtérbe. Az intézmények működését biztosító költségvetés csak a fenntartást biztosította, egyéb

feladatok megvalósítását külön kellett kérni, ennek is volt köszönhető például a technikai lemaradás is. A szocialista országok között megkívánt tudományos együttműködés gyakran egyoldalú volt, hiszen a szovjet tudományt helyezték mindenek elé, ehhez kellett igazodni. Ugyan léteztek tudományos együttműködési szerződések, bár a hazai tudományos rendezvényre mindig kötelező volt „szovjet vendéget” meghívni, azt, akit a szovjet fél előre közölt. Az előbbieket jellemzik az Országos Orvostörténeti Könyvtár 1950-es évek életét, kapcsolatait, stb. A nyugati kapcsolatot inkább kiadványcserére, tudományos levelezés jelenthette. Míg a szocialista országokkal már közvetlen kapcsolatfelvételt engedtek.

Az orvostörténelem művelésének 19/20. századi előzményei

A hazai orvostörténelem művelésének első szervezett formája az 1937-ben alapított Budapesti Királyi Orvosegyesületben formálódott ki, ahol az orvostörténelem ápolásának gondolata már a megalakulás első évében is fontos kérdésként jelentkezett. Az egyesület első elnöke, Szuhány Márton /1792- 1841/székfoglaló előadását is éppen az orvostudomány történetéről tartotta. Az 1837. december 6-án elhangzott előadásról sajnos igen szűkszavúan számol be az ülésről készült jegyzőkönyv, csupán gondolatmenetét rögzítette. Szuhány közel egyórás előadásában – latin és görög forrásokra hivatkozva – az orvosi gondolkodás átformálódását vázolta fel. Külön kiemelte, hogy a gyakorló orvos ismereteinek szerves részét kell képeznie az orvostudomány múltjában való jártasságnak, hiszen „szaktudományunk fejlődésével sokszor feledésbe merültek és merülnek olyan dolgok és tények, amelyek nélkül bizonyos kérdések nem világíthatók meg teljességükben.” Az orvostörténelem tanulságai kötött elsőnek az orvosi rend összetartozásának fontosságát emelte ki, mivel ennek hiánya csakis a gyógyító munkát hátráltatja.

A következő másfél évtizedben külön orvostörténeti tárgyú előadás nem hangzott el, de szinte nem volt olyan előadó, aki ismertetett témáját nem vizsgálta volna meg a régi szerzők munkáinak tükrében, vagy nem említett volna hasonlót a múlt orvosi gyakorlatából. Az első évek jelentős egyesületi alapítása a nyilvános könyvtár megteremtése volt, amely sokak számára nehezen megszerezhető könyveket és folyóiratokat kívánták közkinccsé tenni. Így már 1838-ban határozatot hoztak arról, hogy a tagdíjak jelentős részét a könyvtár gyarapítására fordítják. A könyvtár alig gyarapodott, ezért 1842-ben felhívással fordultak az egyesületi tagokhoz, hogy adományaikkal gyarapítsák a könyvtárukat. 1842. október 11-én Stessel /Szelényi/ Lajos bécsi gyakorló orvos jelentős könyvadományt ajánlott fel az Orvosegyesületnek és ezzel megvetette a később híres könyvtár alapjait. Stessel Lajos neve

alig volt ismert Pesten, később is a Jubiláris Évkönyvekben is szüksézáuan emlékeztek meg róla. Stessel Lajos /1794-1888/ Kismartonban született, a bécsi orvosi karon szerzett orvosi oklevelet a skorbutról írott disszertációjával. Később Széchenyiek nagycenki birtokán volt uradalmi orvos, majd Bécsben jeles orvosi gyakorlattal rendelkező vagyonos emberként ismerték. Jótékonyágáról is ismertté vált, a Bécsben tanuló magyar medikusoknak külön alapítványt tett tanulmányaik segítésére. 1837-ben egyik alapítója lett a bécsi Orvosegyesületnek, jó barátságban állt a Katonaorvosi Akadémia jeles magyar tanárával, Töltényi Szaniszlóval is. Másik nevezetessége híres könyvtára volt, ahol nemcsak akkor kiadott könyveket gyűjtötte, hanem régi nyomtatványokat is. 1842. október 11-én az Orvosegyesületnek írott levelében így szólt: „Hazánk kifejlődéséhez kiki maga körében, ámbár parányi erejével járulni kötelességének tartván, kedves ügyfeleimet könyvtáram egy részével kínálni bátorodom”. A szállítást és az esetleges egyéb kiadásokat is magára vállalta. Az egyesület fennmaradt levéltárában őrzött levelekből kitűnik, hogy 1842 novemberében végül is 2500 kötet könyvet szállított Pestre, majd 1843 elején újabb 1550 darabot és évi 100 arany forintos alapítványt tett az egyesület könyvtárának fejlesztésére. Az adományozott könyvek között számos 16/17. századi orvosi könyvritkaság is volt. Az Orvosegyesület – Flór Ferenc javaslatára – 1843-ban tagjai sorába fogadta Stessel Lajost, akiről az egyesületi könyvtárat is elnevezte.

A szabadságharc hatására nevét Szelényire változtatta, bár a hazatelepülés gondolatával is foglalkozott, mégis Bécsben maradt és 1849 őszén számos magyar menekült talált menedéket házában. Ezért feljelentették és 10 év várbörtönre, ítélték, amelynek felét Kufstein várában töltötte le. Szabadulása után vagyont eladta, Pesten telepedett le, ahol nem tudott gyökeret verni, így birtokot vásárolt Tápiószelén és ott élte le hátralevő éveit. Nem volt az orvostudománynak olyan területe, amelyet ne támogatott volna. Lényegében Stessel Lajoshoz fűződik az alapítvány, amely pénzalapot képzett az Orvosegyesület 1894-ben felépült új székházának.

A szabadságharc bukása után, 1853. április 3-án Kovács Sebestény Endre az egyesület rendes ülésén egy római korból származó koponyát mutatott be, amelyen jól látható volt a kard által okozott sérülés és a seb gyógyulásának folyamata. Az ülés jegyzőkönyve megemlíti, hogy „gyakran szükség volna ilyen orvostörténeti vonatkozású előadásra, hiszen ebből a gyakorló orvosok sokat okulhatnak saját praxisuk hasznára.”

A rendszeres orvostörténeti előadások vártak magukra, bár az egyesület mindenkori titkárának feladata volt a múltra vonatkozó dokumentumok gyűjtése. E titkárok közül kiemelkedett Réczey Imre, aki 1880. október 14.-én tartott évi nagygyűlésen előadást tartott

az Orvosegyesület 1837 – 1880. közötti történetéről. Ezen előadást később megjelentették az egyesület évkönyvében is, amit Réczey névjegyzékekkel, az alapokmányok magyar nyelven történt közzé tételével egészített ki.

A századforduló években már rendszeresen jelentkeztek előadók orvostörténeti témával. 1897-ben Tihanyi Mór /1868-1918/ - 1896-ban magyarosította nevét Tiegermannról- az ókori orvostudomány történelmével, foglalkozó előadássorozattal. Első előadás 1897. október 30-án hangzott el „Az ókori görögök gyógyászati ismeretei, az orvosi tudomány és rend fejlődése Hippokratész előtt” címmel. A jegyzőkönyv szerint: „Tihanyi Mór dr. az előadás bevezetésében az orvosi tudomány történelmének fontosságát és jelentőségét fejtegette, a mely tudománynak tanulmányozását az orvostan rohamos haladása következtében az utolsó évtizedekben nagyon elhanyagolják. Kifejti, hogy az orvosi tudomány történelme, a mely az emberi kultúra históriájának fontos részét képezi, nemcsak theoretikus értékű, hanem kiváló gyakorlati jelentőséggel is bír, amennyiben igazán önálló orvosi gyakorlatra csak az képes, a ki nemcsak a mai tudományos elméleteket, hanem ezeknek fejlődési múltját is ismeri.” Ebben az előadásban – röviden – Tihanyi áttekintette az egyiptomi, mezopotámiai és indiai orvosi ismereteket is.

Az ókori orvostudománnyal foglalkozó előadássorozat második részeként Tihanyi Hippokratész életével és munkásságával foglalkozott /1898. február 3./, majd „Platón és Arisztotelész hatása az orvosi tudományra” címmel /1899. május 28./ tartott előadást. A témakör utolsó előadása Galenoszról és kora orvosi ismereteiről szólt /1900. január 19. amelyet nyomtatásban is megjelentettek. Sajnos Tihanyi rendőrorvosi munkája mind kevesebb időt orvostörténeti kutatásaira, így a századforduló egyik tehetséges kutatója már csak egyszer tartott ilyen témájú előadást /1905. május 5./ a vérkeringés felfedezéséről.

Már a Tihanyi-féle előadások időszakában hangzott el – 1898. november 12-én – Temesváry Rezső „Előítéletek, népszokások és babonák Magyarországon a terhesség, a szülés és a gyermekágy körül” című előadása, amely számos orvostörténeti vonatkozással rendelkezett. Ugyancsak ebben az időben jelentkezett első orvostörténeti előadásával Győry Tibor /1899. szeptember 28./, amely „Morbus hungaricus” címmel hangzott el. Különben e téma részletes kidolgozásáért Győry magántanári képesítést szerzett. A következő évtizedben nem telt el olyan esztendő, hogy Győry Tibor ne jelentkezett volna orvostörténeti előadással. 1900. március 14-én „Adatok a magyar orvostörténelemhez” című előadásában már Semmelweis korát tárgyalja, külön kiemelte a pesti orvosi iskola szerepét. Ilyen előzmények után nem volt alaptalan, hogy az Orvosegyesület 1904. őszén életre hívta az orvostörténeti múzeumi

bizottságot, amit 1905. január 16-án szakbizottsággá formált át. Ennek munkájába meghívták azokat, akik művelték vagy érdeklődtek az orvostörténelem iránt.

Részben a formálódó egyesületi Orvostörténeti Múzeum gyűjteményével, részben Győry kutatási területével kapcsolatos az 1905. április 8-án elhangzott előadása – Történeti igazság Czermak –Türck-féle gégetükrőrharcban -, amelyben Győry levéltári adatokkal bizonyította Czermak elsőségét a gégetükrözés területén. Hasonló jelentőséggel rendelkezett a következő előadás /1906. február 4./, amikor Semmelweis családjával foglalkozott, bizonyítva a nagy magyar orvos magyarságát. A szokásos betegbemutatókon /kisebb előadások/ Győry gyakran egy-egy könyvet, régi műszert vagy iratot mutatott be, általában a múzeumi gyűjtemény új szerzeményezéseit ismertette. Kétségtelen, az Orvosegyesület legnagyobb orvostörténeti eseménye az volt, amikor 1909. októberében megnyitották az Orvostörténeti Múzeumot, amely metszetet szeretett volna adni a hazai medicina fejlődéséről.

Sajnos az első világháború éveiben – a háborús helyzet miatt – orvostörténeti előadás nem hangzott el. Igaz, más tudományzakokból is kevés előadó jelentkezett, így a heti üléseket két két-három hetente tartották meg. A világháború után az első orvostörténeti előadás megtartása Magyar -Kossa Gyula nevéhez fűződik: 1920. október 30-án „Orvosi gyakorlat a régi Magyarországon” címet viselő előadásában a 16./17. század magyar orvosi kultúráját ismertette, elsősorban sebészekről, bábákról és gyógyszerészekről szólt. Ekkor ismét felhívta az egyesület igazgatósága a tagságot, hogy jelentkezzenek orvostörténeti előadásokkal. Az egyesület igazgatósága 1921. február 11-én tartott ülésen Pákozdy Károly felhívta Magyar-Kossa figyelmét arra, hogy értékes orvostörténeti adattárát könyvformában adja ki, ennek érdekében – Flesch, Dollinger, Hutya és Székely igazgatósági tagok – ajánlást tettek a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulatnak Magyar könyvének kiadására. Magyar-Kossa Gyulával a kapcsolatot Hutya Ferenc tartotta, sőt az Orvosegyesület könyvalapjából hozzájárult a Magyar Orvosi Emlékek első kötetének 1929-ben történt kiadásához.

A két világháború közötti évtizedek legnagyobb formátumú két orvostörténetésze Magyar-Kossa Gyula és Győry Tibor voltak, akik ugyan nem vitatkoztak nyilvánosan, de bizonyos „féltekenységet” lehetett felfedezni kapcsolatukban. Mindkettő nyilvános egyetemi tanár és MTA tag lett az orvostörténelem tárgyköréből, mindkettő köré tanítványok csoportosultak, de nem kívántak közös tudományos kört teremteni. Győry és Magyar-Kossa lakása lett a tanítványok találkozási lehetőségének, bár Győry Tibor sokáig előadásainak megtartásával – nem tekintve egyetemi előadásait – színterének az Orvosegyesületet „tartotta meg.” 1923-ban négy részes előadássorozatot tartott az orvostudomány történetéből. Az első részben /1923. szeptember 22./ az egyiptomi-mezopotámiai és indiai, kínai medicinát tekintette át, a

másodikban /1923. szeptember 29./ a görög orvostudománnyal, a harmadikban /1923. október 6./ az alexandriai iskolával és Galenossal, míg a negyedikben /1923. október 13./ a középkor orvoslásával foglalkozott. Ehhez az előadássorozathoz fűződik az első orvostörténelemmel kapcsolatos pályadíj is: 1924-ben Győry Tibornak ítélték oda – orvostörténeti előadássorozataért – a Tauszk Ferenc-díjat.

A következő évtizedben Győry több előadást tartott a magyar orvosképzésről, a hazai egyetemalapításról, jeles orvosprofesszorokról. Győry általános orvostörténeti munkásságát ismerte el az Orvosegyesület, amikor 1931-ben neki ítélték oda a Balassa-érmet, az egyesület legmagasabb elismerését. Az emlékelőadását a nagyszombati egyetem alapításáról tartotta. Az Orvosegyesületben nemcsak Győry Tibor tartott orvostörténeti előadásokat: 1922-ben Vajda Károly hosszabb előadásban foglalkozott Schopenhauere életének orvosi vonatkozásaival, 1926. február 6-án Shakespeare orvosi ismereteit elemezte. Ugyancsak ő 1931. december 3-án Homerosz orvosi ismereteit tárta fel. Sajnos Vajda Károly is váratlanul hagyta abba orvostörténeti kutatásait, gyakorló orvosi munkája mellé erre már nem jutott ideje.

Az orvosegyesületi orvostörténeti életbe kapcsolódott be az 1930-as években Herczeg Árpád, Daday András és Héja Pál, az utóbbi katonarvoslás történeti előadásait nagy figyelem kísérte. Ugyancsak ekkor jelentkezett Korbuly György is római kori előadásaival. A háború évei alatt megritkultak az előadások száma, sőt 1944 tavaszától felfüggesztették az egyesület tevékenységét.

Az egyesületi orvostörténeti múzeumi gyűjtemény

A tudatos orvostörténeti múzeumalapítási törekvést elsőnek az Orvosegyesületen belül Hőgyes Endre jelentette be 1901-ben, amikor is indítványát az Igazgató Tanács korainak ítélte meg. Figyelemre méltó a tervezetnek azon vonatkozása, amely a magyar orvostörténelem pusztuló tárgyi és írott emlékeinek összegyűjtését javasolta és ezzel az Orvosegyesület nagyszámú ritkaságot is őrző könyvtárát kívánta kiegészíteni. Az Orvostörténeti Múzeum ügye 1904. szeptember 15-én került ismét az Igazgató Tanács elé, amikor Temesváry Rezső – az egyesület könyvtárosa és a Gynekológiai Szakosztály elnöke – megismételte Hőgyes Endre már-már feledésbe merült javaslatát. Temesváry a javaslatot azzal egészítette ki, hogy az orvostörténelem emlékei az általános múzeumi gyűjtőkör „peremterületén” helyezkedik el, sorsukról sem a nagy múzeumok, sem pedig a levéltárak nem gondoskodnak. Igen aggasztónak ítélte a helyzetet, hiszen a nagy múzeumi gyűjtemények szakemberei nem rendelkeznek orvosi ismeretekkel, így az esetek többségében a múzeumokban nem értékelik kellőképpen a régi korok orvosi emlékeit. Az éves nagygyűlésen Tauffer Vilmos elnök

terjesztette a múzeum ügyét megvitatásra, amit elfogadtak és Hőgyes Endre vezetésével, megalakították az orvostörténeti múzeumi bizottságot, amelynek tagja lett Temesváry Rezső, Elischer Gyula, a jeles műgyűjtő, Tóth Lajos és Győry Tibor. A bizottság 1904. december 3-án már tervezetet tett az elnökség asztalára, amelyben, 1850-ben határozták meg a gyűjtőkör időhatárát, orvosi eszközöket, felszereléseket, neves orvosok emléktárgyait, kéziratokat kívántak gyűjteni. Az elnökség évi 200 korona költségvetést és 500 koronavásárlási keretet biztosított számukra. Kijelölték a második emeleten a munka és raktári helyiséget.

A következő ülésen – 1905. január 15-én – Hőgyes Endre betegségére hivatkozva lemondott, helyébe Elischer Gyulát választották, Grósz Emil, Klasz Pál, Politzer Alfréd személyében új Tagokat kooptáltak, míg Győry Tibort jelölték ki a gyűjtemény kezelőjének, múzeumi őrnök. A költségvetést felemelték 500, a vásárlási keretet 1000 koronára.

Nem esünk túlzásba, ha az Orvosegyesület Orvostörténeti Múzeumi Szakbizottságát tekintjük a hazai orvostörténeti társasági és szakmai élet első komoly szervezőjének, bár a Múzeum felállítását tűzték célul, mégis tevékenységük felölelte az egész szakterületet. Például, ekkor választja az Orvosegyesület külföldi tiszteletbeli tagjának az európai orvostörténeti kutatás nagy egyéniségeit, mint Pagelt, Fesslt és Baast, a bécsi Robert Törpyt, a bécsi Orvostörténeti Múzeum alapítóját. 1907-ben Győry Tibor Bécsben értékes Zsamboky kéziratot vásárolt, ami sajnos az idők során elveszett. 1905 áprilisában a Szakbizottság felhívással fordult a hazai orvostársadalomhoz, hogy adományaikkal gyarapítsák a Múzeum gyűjteményét. Erre 43 orvos válaszolt: értékes műszereket, felszereléseket, iratokat, oklevelek helyeztek el az egyesületi gyűjteményben. Ugyancsak az adományozók között szerepelt Grósz Emil is, aki családjára vonatkozó iratokat adott át.

1908-ra, a gyűjtemény annyira gyarapodott, hogy az Igazgatóság a teljes második emeletet a Múzeumnak engedte át. Egyben határozatot hoztak, 1909-re megnyitják a budapesti Orvostörténeti Múzeumot a XIV. Nemzetközi Orvosi Kongresszus tiszteletére. A kiállítás előkészületeiről Győry Tibor jelentést készített, amelyben – többek között – felsorolja az értékes gyarapításokat. Itt említette, hogy Korányi Frigyes a családoktól megszerezte Balassa János, Markusovszky Lajos és Lumniczer Sándor iratait, okleveleit, emléktárgyait, míg Bécsben megvásárolta Karl Rokitanszky két értékes orvosi oklevelét. Ugyanekkor a Szakbizottságot Pákozdy Károllyal és Hermann Bélával megerősítette. Az Orvosegyesület Orvostörténeti Múzeumot 1909. augusztus 14.-én nyitották meg, amely nem jelentette a múzeumi tevékenység befejezését, sőt a siker hatására – az elhunyt Elischer Gyula helyébe lépett Bókay Árpád javaslatára – a gyűjtési tevékenységet az egész országra ki akarták terjeszteni. Ebben az első világháború eseményei akadályt jelentettek, de a múzeumi gondolat

megújulása Nékám Lajos elnöksége után újabb lendületet kapott. /Bókay Árpád halála után választották meg elnöknek Nékám Lajos egyetemi tanárt./ Nékám Lajos a Magyar Orvostörténeti Múzeum és Könyvtár intézményét kívánta megszervezni, amelynek gyűjtőkörébe bevonták vonta a gyógyszerészetet is 0, ahol orvosok, gyógyszerészek mellett történészeket, múzeumi szakembereket, levéltárosokat és könyvtárosokat is foglalkoztattak volna. Az intézmény gyűjteményi alapját az Orvosegyesület gyűjteményei, könyvtára és levéltára képezte volna. Nékám a tervezetet átadta Ugron Gábor belügyminiszternek, aki ezt átadta Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszternek, hogy a két minisztérium közösen döntsön az ügyben. Apponyi e kérdésbe bevonta a budapesti orvosi kar tantestületét is, amely – Nékám szervezésében – országos értekezletet hívatott össze. Az 1918. június 28-án megtartott értekezlet megvitatta a múzeumi alapszabályzatot, ügyrendet, gyűjteményi szerkezetet. Az értekezlet jegyzőkönyvét végül Nékám Lajos felterjesztette Apponyi Albert miniszterhez, de a háborús szükségsgazdálkodás miatt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium végül elutasította az országos orvostörténeti gyűjtemény megszervezését, így a továbbiakban is ezt a szerepet az Orvosegyesület töltötte be. Az ügy bizonyos feszültséget okozott Gyóry Tibor és Nékám Lajos között. A második világháború alatt a Múzeum anyagát biztonságba helyezték: egy részét – az értékesebb tárgyakat - átszállították a Nemzeti Múzeum és az Iparművészeti Múzeum pincéjébe, a többi tárgyat és iratanyagokat az Orvosegyesület épületében helyeztek biztonságba. A gyűjteményt tényleges kár nem érte, kivéve, amit a rendezetlen jogi viszonyok idején eltulajdonítottak.

Az orvostörténelem művelésének új formái

A második világháború után alapjaiban megváltozott a hazai orvostörténeti oktatás, társasági élet, kutatás és gyűjtemények helyzete. Még Budapest bombázásának kezdetén /1943/ a Budapesti Királyi Orvosegyesület, amely helyet adott az Orvostörténeti Múzeumnak, értékes könyvtárában számos orvostörténeti vonatkozású ritkaság volt található, valamint az egyesületi irattárban gyűjtötték a hazai orvosi múltra vonatkozó kiemelkedő dokumentumokat, értékeit részben a Szentkirályi utcai épület tűzbiztos pincéjében helyezte el. A kiemelkedő értékű műtárgyakat pedig a közeli Magyar Nemzeti Múzeumnak adta át megőrzésre. Annak ellenére, hogy 1945 őszén a Bp.-i Királyi Orvosegyesület is működési engedélyt kapott a főváros illetékes hatóságától, a társasági élet igen nehezen indult el. Az Orvosegyesület épülete aránylag épen maradt, csak külső homlokzata sérült meg, belső terei – az üvegtárgyakat nem számítva – sértetlenek voltak. Ezért 1945 nyarán a Szentkirályi utcai

épületben megalakult a Magyar Orvosok Szabad Szakszervezete, elfoglalták az összes hivatali helyiséget, így az orvosegyesületi élet az második emeleti könyvtári termébe szorult. Kérdéssé vált az Orvosegyesület és az Orvosi Kör hivatalos tevékenysége, hiszen az alapszabályzatban lefektetett feladatok többségét – a tudományos élet társasági szintű szervezése, a hivatalos hatóságok által kért tudományos vélemények adás, orvosok szakmai nyilvántartásainak vezetése, stb. - az Orvosok Szabad Szakszervezete gyakorolhatta.. A helyzetet súlyosbította, hogy „a háború alatti magatartást vizsgáló bizottságok” több egyesületi tagot, választott tisztségviselőt nem igazolta, ellenük bírósági eljárást kezdeményezett. A Magyar Tudományos Akadémián és az egyetemeken lefolytatott vizsgálatok már előre vetítették a hazai tudományos élet teljes átszervezését, a tudományos társaságok feloszlását is. Az erről szóló rendeletet 1947-ben adták ki, 1948-ban maradéktalanul végrehajtották. Az Orvosegyesület ekkor már csak nevében működött, különböző erőfeszítések ellenére sem tudott kijelölt sorsa elöl megmenekülni.

Az Orvosok Szabad Szakszervezete 1949-től a feloszlott orvosi társaságok egy részét saját szervezetén belül szakcsoporti szinten újjászervezte, amelyeknek megyei és városi szervezetei is működhettek. Az újjászervezett Magyar Tudományos Akadémián a különböző osztályok - korlátozott számban - tudományos társaságokat is szerveztek, így az „orvosi tudományok osztálya” működtette a Magyar Belgyógyászati-, Sebészeti-, Nőgyógyászati-, Élettani Társaságokat, kiadta tudományos folyóiratait. Ebben is a szovjetirányítási elvek érvényesültek: felülről előírt programokat kellett teljesíteni, a szakosztályok vezetőségének megválasztását is felülről „kezdeményezték”, a szakosztályok kiadványait is az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete gondozta. Például az Orvosi Hetilap is 1948-tól a Szakszervezet kiadásában jelent meg.

1945 őszén politikai szempontból átvizsgálták az egyetemi tanszemélyzetet, az oktatók jelentős részét elküldték. Az új tantervbe és szigorlati rendbe „beemelték” és kötelező szigorlati tárggyá tették a marxizmus-leninizmust, ami jelentős óraszámot vett el az elméleti és gyakorlati tárggyaktól. Ezért is szüntették meg az orvostörténelmet, az orvosi filozófiát és etikát, amelyek a két világháború között a szabadon választott tantárgyak voltak. A megszüntetést különösebben nem indokolták, de más tantárgyak óraszámához is hozzányúltak. E vonatkozásban a magyar gyakorlat eltért a szovjet mintától, ahol kötelező és szigorlati tárgy volt az orvostörténelem. A hazai orvospépzésből „törölt” orvostörténelem oktatói - például Elekes György, Daday András, Herczeg Árpád – politikailag sem feleltek meg. Gyakorló körzeti orvosok lettek. Az orvostörténelemmel kapcsolatban ellentmondásos helyzet alakult ki: az orvospépzésből kivették, az ápoló- és védőnőképzés mindegyik

formájában az 1950-es évek elejétől kötelező tárggyá tették az orvostörténelmet, majd az 1960-as évek végétől az orvostovábbképzésben is kötelező tantárgy lett.

E kilátástalan helyzetben jelentett kiutat, hogy az egészségügyi miniszter államosítási rendelete az 1947/1948-ban megszüntetett tudományos társaságok és egyesületek /például a Budapesti Királyi Orvosegyesület/, a feloszlott egyházi szervezetek /rendi kórházak, könyvtárak/ könyvtári gyűjteményeit a volt budai irgalmas könyvtár helyiségeiben létrehozott Országos Orvostörténeti Könyvtárban gyűjtette össze. A rendelet megfogalmazói viszont nem mérték fel pontosan az államosított könyvanyag mennyiségét, ami alaposan meghaladta az irgalmas könyvtár nyújtotta lehetőségeket.

Az egyházi betegápoló intézmények államosítása

A hazai egyházak és a magyar állam kapcsolatai – a földosztás, az államosítás, az egyházi iskolák államosítása és a formálódó proletárhatalom kemény vallásellenes megnyilatkozásai után – az 1940-es évek végén a mélypontra süllyedt. Mindszenty József bíboros letartóztatása és elítélése már előrevetítette a drasztikus egyházellenes lépéseket. 1950 őszén – az 1950. szeptember 7-én kelt 34/1950. számú törvényerejű rendelettel - feloszlatták a szerzetesrendeket, vagyonukat és intézményeiket az állam saját tulajdonába vonta. Az állam és a magyar katolikus egyház közötti tárgyalásokon döntés született hat egyházi iskola és egy beteggyógyító intézmény visszaadásáról, illet korlátozott létszámmal szerzetesrendek „visszaállításáról”. Úgy határoztak, hogy az egyházi személyek kórházi és járóbeteg ellátására az irgalmasok budai kórházát - a hat magyar irgalmas kórház közül - jelölik ki. A budai irgalmasokkal kapcsolatban komoly „kifogások” merült fel: a tárgyaláson a Rend képviselője előhozta Simon Gábor Gyulának /1908-1949?/, a budai rendház perjelének „rejtélyes” eltűnését. Simon Gyula felszentelt papként nagyhatású lelkipásztor a környék lakosságának, hiszen az ostrom alatt személyes bátorságának volt köszönhető volt a tűzkárok elhárítása, a betegek kimentése a lángoló kórházi épületből, majd a lakosság élelemmel való ellátásában is. A hatalomra került kerületi kommunista vezetés nem nézte jó szemmel Simon Gyulát tevékenységét, különböző ürüggyel kihallgatásra vitték, ahonnan összeverve került haza. A gyakori kihallgatások miatt Simon Gyula megpróbált külföldre szökni, de a határon a csehszlovák állambiztonsági szolgálat elfogta és a Pozsony melletti Myslenicében meggyilkolták. Emiatt törölték végleg az irgalmasokat a megmaradó rendek listájáról.

A budai Irgalmas Rend a 20. század első éveiben Kiss István építész tervei alapján új 300 betegágyas kórházat építtetett, amit 1903. szeptember 29-én avattak fel. A kórházépület a kor

minden követelmények megfelelt. A kórház jobboldali szárnyépülete a rend háromszintes kolostora lett, amelynek földszintjén helyezték el a nyilvános /utcai bejárással/ Gránátalma Gyógyszertárat és laboratóriumait, a különböző kórházi irodákat, valamint a szerzetesek és kórházi dolgozók ebédlőjét. Díszes kovácsoltvas kapun át lehetett felmenni a félemeleten elhelyezett rendi könyvtárba és levéltárba, a rendi hivatalokba és a második emeleten levő szerzetesi lakószobákhoz. /Az államosítás után az előbbi területeken betegosztályokat alakítottak ki/. A második emeleten a kolostori szárnyból egy szárnyas ajtón keresztül lehetett megközelíteni a templomméretű kórházi kápolnát.

Az Országos Orvostörténeti Könyvtár a Kórház a volt irgalmas kolostori könyvtárban kapott helyet, amely három körpolcos teremből állt. A rendi könyvtár kb. 10 ezer kötetből állt, főleg az egyházi témájú munkákat gyűjtötték, de szép számban voltak orvosi könyvek is. A rendi könyvtár állományát a 18. század végétől folyamatosan gyűjtötték, egy része még Szepesvárallyáról került Budára. A könyvtár az irgalmasok pesti évei alatt több, a II. József által 1781-ben feloszlott szerzetesrend könyvanyagával is gyarapodott. A könyvanyag zöme már az irgalmas rend budai /1805/ letelepedése után került a Könyvtárba. Kiss István építész a kolostor jól megközelíthető és elkülönített részére tervezte a rendi könyvtárat, amely igazodott a tényleges állományhoz, az esetleges gyarapodáshoz, az elmélyült olvasás és kutatás feltételeihez. Ennek megfelelően az első termet a feldolgozásra, az olvasásra tervezték, ahol kisebb összejöveteleket is lehetett tartani. A könyvanyag teljes rendezése, feldolgozása és a rendi iratanyag szakszerű tudományos feltárása Zöldesi Balázs szerzetes testvérnek köszönhető, aki a rend könyvtárosaként mintaszerű munkát végzett. Sajnos nyilvántartásai, leltárkönyvei és katalógusai elvesztek: a Rend „államosításakor” a rendőri hatóság először a teljes iratanyagot – vele együtt minden levéltári és könyvtári nyilvántartást is – lefoglalta „megvizsgálás” címen. Előbb a Belügyminisztérium épületébe, később ennek töredéke az Országos Levéltárba került, itt található a rendi iratanyag, valamint a Historia Domus kötete is.

A szakmai munka kezdete

Az Orvostörténeti Könyvtár hivatalos megnyitása – 1951. május 2. - után azonnal bizonyossá vált, hogy a begyűjtésre szánt és más helyről származó könyvmennyiség csak alapos „selejtezés” után szállítható ide, így a megnyílt könyvtár raktárának átadták a megszüntetett és felszerelési tárgyaktól kiürített kórházi kápolna teljes terét. Ez a kápolna valójában két emelet magasságú templom volt, kórossal, fő és mellékoltárokkal, legalább 300 embert befogadó

templomtérről. 1951 őszétől már ide szállították be a Szentkirályi utcából a volt orvosegyesületi könyvtár „könyvhegyeit”, a Természettudományi Társulat orvosi könyveit, valamint a felosztatott más szerzetesrendek orvosi könyvgyűjteményeit, elsősorban az egri, a pápai irgalmas könyvtárak könyveit. Az Országos Orvostörténeti Könyvtár irattárában őrzött könyvjegyzékek szerint a felosztatott intézmények könyvtárai felett rendelkező Népkönyvtári Központ szinte hetente ezres nagyságban szállított át orvosi könyveket, amelyek magán kórházakból, szanatóriumokból kerültek hozzájuk.

A Könyvtár néhány hét alatt közel százezer kötetből álló „könyvhegyekkel” rendelkezett, aminek első állomása a rendezés és a politikai szempontból előírt „selejtezés” lett. Ez utóbbi arra vonatkozott, hogy az ideszállított egyházi anyagából csak az orvosi vonatkozású könyveket lehetett megtartani, a többit vagy egyházi könyvtáraknak, vagy a zúzdába kellett szállíttatni. /Ez utóbbira alig került sor, mert a könyvtárosok találtak megoldást a könyvek megmentésére./

Az önálló költségvetéssel rendelkező Országos Orvostörténeti Könyvtár az 1951-ben létrehozott – a volt Irgalmas Kórházból és az Országos Reuma Kórházból egyesített - Országos Reuma és Fizioterápiás Intézet keretén belül működött, ami az adott körülmények között a legjobb megoldásnak bizonyult. Az első év a könyvek beszállításával, a munkafeltételek kialakításával telt el, illetve egy olyan program kidolgozásával telt el, amely országos viszonylatban készített tervet az orvos- és gyógyszerészettörténeti könyvanyagok begyűjtésére. Már ekkor körvonalazódott, hogy a könyvtár gyűjtőköre nem korlátozódhat csak az orvosi múlt könyvanyagára, hanem ki kell terjeszteni a gyógyszerészet emlékére is. Attól függetlenül, hogy az egyetemeken nem volt orvostörténeti oktatás, mégis a legnagyobb szakmai segítséget az ekkor megalakult orvosegyetemektől kapták. Egy 1955-ből származó hosszabb levél szerint már 1951 őszén a Könyvtárban sorra megjelentek az orvostörténelem kiváló magyar művelői, felajánlották segítségüket nemcsak a könyvtári munka szellemi segítésére, hanem majd a tudományos munka és társasági élet kialakítására. Elekes György egyetemi magántanár már ekkor javasolta a végül 1952 áprilisában megindult orvostörténeti előadások sorozatának elindítását, amelyre „összegyűjtötte” az alkalmas személyeket, érdeklődőket. Palla Ákos, a kinevezet könyvtárvezető és az orvostörténeti kutatók valóban egymásra találtak. Már 1951 őszén, a még a szervezés alatt álló könyvtár sokkal több lehetőséget feltételezett, mint az alapító rendelet elképzelt.

A Szentkirály utcából az egyesületi könyvanyagot több ütembe szállították át, amelyet lassított, hogy az átadó Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének képviselői nem voltak tisztában az átadásra kötelezett könyvgyűjtemény nagyságával, illetve a lebonyolítás

adminisztrációjával. Átadták az egykori Orvostörténeti Múzeum tárgyi anyagát is, valamint a feloszlott Orvosegyesület, a Budapesti Orvosi Kör és a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűléseinek iratanyagát is. Erről nem szólt a minisztériumi rendelkezés, de Palla Ákos, a Könyvtár vezetője erkölcsi kötelességnek tekintette az előbbi gyűjtemények átvételét is. Az átadási jegyzőkönyvekben például orvosi könyvek mellett 4350 darab orvosi műszert is felsoroltak, kb. három ezer darab patikaedényt, dobozos műszerkészletet, okleveleket, arcképeket, kéziratokat, emléktárgyakat, stb. A könyvek átvétele nem tételes listák alapján történt, kosarakban, zsákokban vagy a teherautó rakterére „feldobált” könyvhegyeket jelentett, amit „hozzávetőleges” számban határoztak meg. Ugyan elhozták az egykori leltárkönyveket, katalógusokat, kölcsönzési nyilvántartásokat, de ezekből nem lehetett már semmit azonosítani. Az átvételi jegyzőkönyvek és leiratok szerint a Szentkirályi utcában a könyvanyag jelentős része még polcokon volt, csak az első emeleten szüntették meg a hivatalos helyiségekben a könyvpolcokat, innen a könyveket vagy a második emeletre, vagy a pincébe vitték le. A pincébe került a földszintről az egyesületi levéltár is, amit a gyűjtők esténként „kimazsolázták”. A legrosszabb állapotban a levéltári anyag került, mert nagy zsákokba tárolt iratanyag a szenes pincébe került.

Az Orvostörténeti Könyvtár hivatalos megnyitása

Megfeszített munka után 1952. március elején megnyílt a kutatók előtt is a Könyvtár, amit 1952. március 7-én Ratkó Anna egészségügyi miniszter – Rusznyák István MTA elnöke, az orvosegyetemek képviselőinek jelenlétében – „böles tanítónk, Rákosi Mátyás elvtárs 60. születésnapja alkalmából” – felavatta. Még aznap este elhangzott a könyvtár olvasójában - 30 hallgató jelenlétében - Elekes György Avicenáról írott előadása, ami az orvostörténeti társasági élet új formáját jelentette.

A Könyvtár vezetője Palla Ákos /1903-1967/ volt. Az erdélyi születésű Palla Ákos színes egyéniség volt: előbb a kolozsvári egyetemen jogtudományt hallgatott, de a kolozsvári éve alatt rendszeresen részt vett a nagybányai festőiskola nyári táborain. Kiváló kézügyessége révén festményrestaurátorrá és műtárgy szakértővé vált. Az 1920-as évek végétől több esztendő Kanadában töltött, a legváltozatosabb munkából tartotta fenn magát, de jól megtanult angolul. Később Budapesten magántisztviselő volt, 1945 őszétől a Népjóléti Minisztériumban tisztviselő lett, de innen – mint „nyugatos” – B-listázták. Ezt követően a Postás Kórházban élelmezésvezetője, és ebből a „munkakörből” került át az Orvostörténeti Könyvtár vezetőjének. Kiváló szervező, sokoldalú szakember volt, aki nyelvtudásával,

műértésével, könyvismeretével és művészi adottságaival valódi vezetője lett a Könyvtárnak. Nem riadt vissza a merész „megoldásoktól” sem: például az AVH állandóan ellenőrizte a volt egyházi tulajdont, így a vallásos tárgyú munkáknak a zúzdába történő elszállíttatását. Listák elkészítése után lepecsételt tehergépkocsira került az anyag. Ez gyakran napokig tartott, miközben a ládába rakott értékes könyveket éjszakánként értéktelen könyvekkel cserélt ki. Ennek is köszönhető, hogy ma az Orvostörténeti Könyvtár ritkasággyűjteménye felbecsülhetetlen értéket képező nem orvosi ritkaságokkal, ősnymtatványokkal is rendelkezik.

Az Orvostörténeti Könyvtár hivatalos megnyitása még jelentette a feldolgozó munka befejezését, arra legalább 20-25 évre volt szükség. A könyvtárban Palla Ákoson kívül két könyvtáros, 1952-től még egy raktáros dolgozott. Már 1952-ben bizonyossá vált, hogy a közel 200 ezer könyv és folyóirat számára az adott helyiségek kevésnek bizonyulnak. A volt szerzetesi könyvtár a középső terme a munkatársak munkahelye is volt, de kör és kereszt-polcozással raktárrá is átalakították. Az első terem olvasó és előadóteremként működött. Itt az Orvosegyesület egykori múzeumi anyagából - négy vitrinben - régi orvosi eszközökből kiállítást rendeztek be, a falakat értékes képekkel díszítették. A belső harmadik terem volt a könyvtárvezető dolgozó és tárgyaló szobája, ami szintén könyv- és „műtárgyraktár” is volt. Például, itt helyezték el az 1952-ben megvásárolt értékes Faludi Géza orvosi éremgyűjteményt is.

Az Országos Orvostörténeti Könyvtár új épülete

Az igazi „könyvraktárt” a kápolna templomtérben és a kóruson felállított ideiglenes polcokon és állványokon helyezték el. Részben itt tárolták az egykori Orvosegyesület elhozott polcrendszerét, bútorait, használati tárgyait. A templom központi tágas terén levő könyvrakásokból rendezett könyv- és a folyóirat-sorozatok a polcokra rakták. Ez a raktározás semmiképpen nem felelt meg az előírásoknak, de már 1952 őszén kritikussá vált, már külön épületet igényelt. A kérdéssel már az Egészségügyi Minisztérium legmagasabb vezetősége is foglalkozott: először felmerült az Apród utcai – erősen romos – Semmelweis-háznak könyvtári célokra történő átalakítása, ami ekkora mennyiségű könyv befogadására, a könyvtári szolgáltatások és a kutatás biztosítására alkalmatlan volt. /Ekkor történtek az első intézkedések Semmelweis Ignác szülőházának megmentésére./

A Budapest II. kerületi önkormányzat a tulajdonában állt, az úgynevezett „Gül Baba túrbé” síremlék romos épületeit ajánlotta fel a helyiség gondokkal küzdő Országos Orvostörténeti

Könyvtárnak. A épületből álló, négy bástyával és várszerű falakkal övezett építmény alkalmas lett volna egy több feladatot is ellátó könyvtár kialakítására, ahol helyet kapott volna az orvostörténeti múzeum is, valamint több vendég szoba, egy nagy és több kisebb előadó terem is. Gondot jelentett, hogy az épületet szükséglakásoknak használták és a lakók elhelyezése időt igényelt. Az épülethez tartozó másfél hektáros kert tulajdonosa a Margit-kert Vendéglő volt, kiváltása ugyan komoly összeget igényelt, de a zöldséges kertnek használt területtől a Vendéglátó Vállalat nem akart megválni. 1955-ben döntés született arról, hogy az ORFI szervezetébe, a Török utca 12 szám alatt működő gyermekbénulásos osztálynak külön rehabilitáló kórházat építenek, mivel az egykori magánpalota épülete valóban alkalmatlan volt kórházi gyógyító munka feladatainak. Bonyolultnak tűnő ingatlancsere után a Török u. 12. sz. épületet 1955 novemberében az Országos Orvostörténeti Könyvtárnak adták át.

Sajnos az épület a Gül Baba utcai szárnyában kialakított lakásokban élt hat család lakott, róluk sem az Egészségügyi Minisztérium, sem a Budapest II. kerületi Tanács gondoskodni nem tudott, így maradtak és az egykori magán palota Török utcai szárnya került a Könyvtár használatába. Ez leszámítva az épület tökéletesen megfelelt az Országos Orvostörténeti Könyvtár tevékenységének, bővebb lehetőséget nyújtott a tudományos társasági életnek. Az első emeleten kapott elhelyezést az olvasóterem, amit tudományos ülésekre, különböző bizottsági ülésekre használtak. Ezen a szinten volt a könyvtári munkatársak dolgozó szobája, az olvasószolgálat, valamint az igazgatói szoba is. A pince, a földszint, első és a második emelet helyiségeit könyvraktárakká alakították át. Az új épületbe 1956 májusától kezdődött meg az átköltözés, a hivatali munka 1956. július elsején indult meg. A könyvanyag átszállítása még 1957-ben is folyt. A Könyvtár azt a helyes elvet követte, hogy minden könyv már polcra kerüljön, sajnos az asztalos munka vontatottan haladt.

A” könyvtári” orvostörténeti társaság

A Könyvtár élete 1952-től alapjaiban megváltozott: a várakozástól eltérően jelentősnek mondható olvasói kör formálódott ki, amelynek törzsét a két világháború között működött orvostörténeti kutatók – Bíró Imre, Daday András, Elekes György, Herczeg Árpád, stb. – alkották, de jelentős számban látogatták a könyvtárat az orvosegyetemi oktatók is. Már 1952-ben a beiratkozott olvasók száma megközelítette az 500-at, amely szám a következő években gyorsan növekedett, 1956-ban meghaladta az 1500-at. Talán ma különösnek tűnik, hogy az olvasóteremben élénk beszélgetések alakultak ki, amely csak indokolta a Könyvtár szervezett az orvostörténeti előadásait, amelyeket előbb havonta, később már hetente rendeztek meg.

Egy estén – általában 18 órai kezdettel – egy felkért előadó tartott előadást, amit vita követett. Időhatárt nem szabtak, csupán annyi megkötés volt, hogy 20 óra után – tekintettel a kórházi napirendre – befejeztek. Ez az előadási forma adott újból keret az orvostörténelem művelésére, amit kiegészített az, hogy Gortvay György az Orvosi Hetilap hasábjain újból – előbb rendszertelenül, majd kéthetente – szerkesztette az orvostörténeti rovatot, a Horus mellékletet. Itt hosszabb-rövidebb közlésekre volt lehetőség, inkább évfordulókra, nagyobb eseményekkel kapcsolatban jelenhettek meg írások. Az akkori hivatali előírásoknak megfelelően a tudományos előadások megrendezésének szándékát be kellett jelenteni a felettes hatóságnak, az Egészségügyi Minisztérium „tudománypolitikai osztályának”, illetve attól kellett beleegyezést kapni. Ezen osztály vezetője, dr. Hahn Géza /később több orvostörténeti munka szerzője/ ugyan nem gördített akadályt az előadások megtartása elé, maga is rendszeresen látogatta azokat, de rendszeresen politikai kifogást emelt hol az előadások témája, hol az előadók személye miatt. Hahn Géza állította, hogy a Könyvtár volt „jobboldali személyek” gyülekező helye, reakciós egyetemi magántanárok tartanak előadásokat, téveszméket terjesztenek, miközben a szocialista kultúra eredményeit kirekesztik az előadássorozatból. Főleg Elekes György, Daday András, Gortvay György személyét „kifogásolta. Az üléseken megjelent az ifjabb „marxista nemzedék” Székely Sándor, Réti Endre, Katona Ibolya és természetesen maga Hahn Géza is. A tudományos szocializmus, a dialektikus materializmus, a haladó eszmék tükrében bírálták az elhangzottakat, általában nem a helyszínen, inkább különböző bejelentésekben. Megosztó szerepet játszottak, csak az azonos világnézeti alapon álló Bencze József „bírt velük”. Az ellentéteknek köszönhető, hogy Elekes György – a személyét ért támadások miatt – felhagyott az előadások és később a Könyvtár látogatásáról, egyre ritkábban jelent meg Daday András, Herczeg Árpád, stb.

Még a Könyvtár felavatásának óráiban felvetődött valamiféle szervezett forma kialakítása, erre Rusznyák István, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke is „fogadónak” bizonyult. Az MTA orvosi tudományok osztálya keretén belül 1952 őszén – az MTA éves nagygyűlésének ajánlására – megalakult az Orvostörténelmi Bizottság, amelynek elnökének Hahn Géza, az Egészségügyi Minisztérium osztályvezetőjét kérték fel. Hahn Géza 1953. március 17-én közel száz nevet tartalmazó listát küldött meg Palla Ákosnak, hogy azokból alakuljon meg egy orvostörténeti társaság. A névsorban azonban nem szerepelt például Elekes György, Daday András, Herczeg Árpád neve. Ebből azonban nem lett semmi, sőt soha nem derült ki, hogy kikből állt a Hahn Géza vezette akadémiai bizottság sem. A későbbi iratokból kiderült, hogy ennek az orvostörténeti bizottságnak tagja volt még Bencze József, Szodoray Lajos debreceni egyetemi tanár, majd Haranghy László akadémikus, hiszen minden bizottságban szükség volt

egy akadémiai tagra is. Gondot jelentett, hogy a bizottságba delegált tagok többségének nem volt tudományos fokozata, a tagok többségét állami hivatalok vagy társadalmi szervezetek delegálták. /Hahn Géza elnöke 1959-ben szerezte meg tudományos minősítését./ A bizottság körüli bizonytalanságot fokozta, hogy az 1951. évi akadémiai minősítési rendszerben nem szerepelt az orvostörténelem, így az MTA alapszabályzata szerint orvostörténeti bizottságot nem lehetett alakítani.

1955. január 17-én Surányi Gyula, az orvostudományok kandidátusa, a Tudománytörténeti Főbizottság elnöke levélben keresett meg minden kórházigazgatót, hogy intézményükben ki foglalkozik orvostörténelemmel, mivel fiatal orvosokat kívánnak bevonnani az orvostörténelem művelésébe. A körlevél nem maradt visszhang nélkül: sok fiatal orvos felfigyelt a megkeresésre és jelentkezett olvasónak az Országos Orvostörténeti Könyvtárba és hamarosan megváltozott az előadások látogatóinak összetétele: több fiatal kutató jelent meg, hozzászólásaikkal új szint vittek a formálódó orvostörténeti munkaközösség életébe. A közel száz-száztíz tagú közösség kétharmada idősebb „régiből” orvostörténészből és hozzájuk csatlakozó fiatalból állt, míg a többi a marxizmus oldaláról közelítették meg a medicina múltját. Ez különösebb feszültséget nem jelentett, hiszen ebben a korban – saját maga és a szűkebb közössége érdekében – voltak kötelező „normák”, valamilyen évforduló alkalmából „vonalas előadást” kellett tartani. A vita szakmai kérdésekben robbant ki, amikor történeti vagy művelődéstörténeti problémákat a „harcos materializmus” oldaláról támadtak meg. Azért nem maradt „ellenőrzés” nélkül ez a közösség sem, hiszen a felügyeleti szervek/akik anyagi és politikai felelősséget vállaltak az intézményért és az ott folyó tudományos életért/jelen voltak valamilyen formában, így a Könyvtár körül csoportosulók között találjuk az Egészségügyi Minisztérium több középvezetőjét. Egyre több az egyetemi szakember kapcsolódott be az orvostörténelembe: Szodoray Lajos egyetemi tanár, Morelli Gusztáv egyetemi tanár, Nebenführer egyetemi magántanár, Kiss Ferenc anatómia professzor, az ORFI orvosi karából Szántó László, Ruzinkó Barnabás, Lugossy Gyula, Gacs Ferenc, Kratochwill Ede, stb.. Sokat az érdeklődés, másokat az a tudat vezetett ide, hogy itt valami hasznosat tud tenni. Ebben az időben „divat” volt a társadalmi munka, ami főleg politikai jellegű tevékenységet jelentett. A különböző egészségügyi intézményekből jelentkező orvosok „társadalmi munkában” felajánlották intézményük történetének megírását vagy választott szakterületük múltjának feltárását és erre az intézményvezető engedélyt adott, sok kínos feladattól menekült meg az orvostörténeti kutatásokra jelentkező. Az akkori szakirodalmat tekintve sok az intézménytörténet, kórház-történet vagy a szűkebb környezet /város, járás, megye, stb./ orvosi múltjának különböző színvonalú feldolgozása. Valóban nem a színvonalat

kell tekintenünk, hanem a szándékot. Sok „szerző” később lemaradt, de többen ekkor váltak igazi orvostörténésszé, megszerették a furcsa módon választott új szakterületüket.

Az Orvostörténeti Könyvtár Közleményeinek megszületése

Már 1954-ben tervezték a Könyvtárban elhangzott előadások folyóirat vagy évkönyv formában történő kiadását. Elekes György 1951 őszén javasolta Palla Ákosnak folyóiratot, ahol leközlhetik a tervezett előadásokat, illetve kiemelkedő tanulmányokat, így ösztönzőleg hathatnak a fórumot vesztett kutatókra. Ez az 1950-es évek elején nehéz ügynek bizonyult, hiszen nemcsak pénz, hanem párt és felügyelő hatóságok engedélyéjére is szükség volt. A folyóirat ügye 1952 márciusában újból felvetődött, de ekkor már komolyabb formában, amit nemcsak a fenntartó Egészségügyi Minisztérium, de a Magyar Tudományos Akadémia orvosi osztálya is felkarolhatott. Az orvostörténeti előadások megkezdése után határozott kívánságként fogalmazódott meg a folyóirat kiadása, így Jáki Gyula, a Szegedi Orvostudományi Egyetem I. sz. Sebészeti Klinikájának igazgatója személyesen járt el több nyomdánál és kiadónál a kiadvány költségeinek felmérésére. Jáki Gyula és Palla Ákos közös kérelemmel fordult az Egészségügyi Minisztériumhoz a lapalapítás engedélyezéséért, illetve az anyagi támogatás biztosítása ügyében. A minisztériumban a folyóirat ügyét Katona Ibolya is támogatta, ennek segítségével megnyerte Vilmon Gyula egészségügyi miniszterhelyettest is, aki Jáki Gyulát megbízta a szerkesztőbizottság elnökségének és a minisztérium vállalta a kiadás költségeit.

A szerkesztőbizottság tagja lett Gortvay György, Daday András, Elekes György, Szodoray Lajos, Abádi Gyula, Némedi István és Hahn Géza, a lap szerkesztésére Palla Ákost kérték fel.

Hosszas utánjárás után 1955-ben megjelenhetett az Orvostörténeti Könyvtár Közleményeinek első száma, a mai Orvostörténeti Közlemények előzménye. A folyóiratot a Könyvtár vezetője, Palla Ákos szerkesztette, maga a szerkesztőség a könyvtári munkatársakból állt, a kiadó a Medicina lett, évente négy szám kiadását tervezték. A folyóirat kezdettől fogva idegen nyelvű tanulmányokat is közölt, minden tanulmányt német és orosz nyelvű összefoglalóval láttak el. Az első közlések a már elhangzott előadások sorozatából kiadásra szerkesztett változatai lettek. A folyóirat nem került bolti forgalomba, cserepéldány lett más kiadványokért és a nagyobb könyvtáraknak, kiadóknak küldték meg. Az első számtól nagy sikert ért el, hiszen ilyen folyóirat eddig sem volt a hazai folyóirat kiadás területén, Közép-Európában is egyedülálló volt.

A folyóirat sikere ismét előtérbe helyezte az orvostörténeti szakcsoport megalakításának időszerűségét, sőt a Nemzetközi Orvostörténeti Társasággal való kapcsolatfelvétel engedélyeztetését, pontos jegyzék alapján azon orvostörténeti intézményekkel, amelyekkel való kapcsolat felsőbb hatóságok engedélyéhez kötött. Ekkor került kapcsolat felvétel a Könyvtár és a MTA Orvosi és Biológiai Osztálya alá rendelt tudománytörténeti bizottság között, elsősorban Rapaics Rajmund elnökkel, aki ezután bizottsági üléseit a Könyvtárban tartotta. A megállapodás értelmében:”A bizottságnak szándékában áll az Akadémia vonalán előterjesztést tenni a Könyvtár és annak minden gyűjteménye átvételére és ebből megalapítani a szakmai tudománytörténeti intézetet.”. Ez az első olyan előterjesztés, amely az Országos Orvostörténeti Könyvtár intézetté való átalakítását mondta ki. Rapaics Rajmund akadémikus javaslata ugyan keresztezte az akadémiai orvostörténeti bizottság elképzeléseit, amely az önállóság megtartása mellett döntött, de saját „befolyása alá” akarta vonni a Könyvtárat. A jeles biológus foglalkozott saját szakterületének történetével, megírta a Magyar biológia története c. könyvet és ezzel nagyobb súlya volt az MTA vezetői előtt, mint a tudományos minősítési gondokkal küzdő orvostörténeti bizottságnak. Ugyancsak érdekes, hogy Rapaics Rajmund régebről ismerte és jó viszonyban volt Daday Andrással, Elekes Györggyel, Morelli Gusztávval és Huszár Lajossal.

Elképzelések a Könyvtár jövőjéről

Az Országos Orvostörténeti Könyvtár jövőjéről hivatalosan 1952-től, a Könyvtár felavatásának idejétől gondolkodni. Magánbeszélgetésekben – például Elekes György és Palla Ákos említett 1951 őszi beszélgetéseink inkább a könyvállomány fejlesztése, jobb elhelyezése, a könyvtárhoz kötődő esetleges társasági lehetőségekről esett szó. Először „úrrá akartak lenni” a kaotikus helyzeten, a beszállított könyvanyagok rendezése után lehetett meghatározni a tudományos munka lehetőségeit és határait. Az orvostörténelem egyetemi oktatásáról szó sem lehetett, orvostörténeti társasági forma kialakítása is késett, mert a fenntartó hatóságoknak a számításba jöhető szakemberek ideológiai szempontból nem feleltek meg. Rapaics Rajmund akadémikus vetette fel elsőnek azt a gondolatot, hogy a MTA vegye tulajdonába az Országos Orvostörténeti Könyvtár könyv-, műtárgy és levéltári gyűjteményeit, és mint tudományos intézetet működtesse.

A másik elképzelést a „könyvtári vonal” képviselte: már az 1953. március 30.-án az Országos Széchenyi Könyvtár vezetésével végzett szakmai ellenőrzés után Varjas Béla /OSZK igazgatója/ és Szentmihályi János /ELTE Központi Könyvtárának osztályvezetője/ kifejtette. .

„A jelen formájában egy önálló Orvostörténeti Könyvtár fenntartása nem gazdaságos és az érte hozott anyagi áldozat nincs arányban az orvostörténeti kutatás általános jelentőségével. ...A bizottság véleménye szerint a könyvtárat csupán azok látogathatják, akik igazoltan orvostörténeti kutatással foglalkoznak. Éppen ezért a bizottság úgy látja, hogy a jövőben az Orvostörténeti Könyvtárnak, mint önálló könyvtárnak fenntartása indokolatlan. Ugyanakkor azonban jelenleg még nem állították fel – bízunk gyors megvalósításában – a Központi Orvostudományi Könyvtárat, amelynek feladata lesz az orvostudományi kutatás központi könyvellátása, mindazon feladatok ellátása, amelyek egy központi orvostudományos könyvtárra hárulnak. Az Országos Orvostörténeti Könyvtár jövő fejlődése tehát csak úgy biztosítható, ha az, mint az Országos Orvostudományi Központi Könyvtár egyik része, mégpedig speciális gyűjtőkörének megfelelően, külön osztálya, azzal egy épületben, azzal közös vezetése alatt, közös adminisztrációval feje ki tevékenységét. Ily módon megoldódik az a kérdés is, hogy a könyvtár által gyűjtött anyagból mi tekinthető orvostörténeti és mi élő anyagnak, hiszen a központi orvostudományi könyvtár gyűjtőkörébe valamennyi orvosi vonatkozású mű beletartozik.

A bizottság szükségesnek tartja, hogy addig is, míg az Orvostörténeti Könyvtár a létesítendő Központi Orvostudományi Könyvtárral egyesíthető lesz, az Egészségügyi Minisztérium által jóváhagyott szervezeti szabályzat szerint folytassa működését.” Az Egészségügyi Minisztérium ezt az indítványt elutasította és függetlenül a szakmai vitáktól jelentős anyagi áldozatokat vállalva, jelentős fejlesztési programba fogott.

Az Országos Orvostudományi Könyvtárral való egyesítés vagy felügyelet ügye állandóan visszatért: 1956. január elsejével megszüntették a Szentkirályi utca 21. sz. alatt – a volt Orvosegyesület épületében – működött Szovjet Orvostudományi Dokumentációs Központot, helyébe szervezték meg az Országos Orvostudományi Könyvtárt és Dokumentációs Központot, amely az egészségügy területén működő orvosi könyvtárak szakmai központja, továbbképző és középfokú orvosi könyvtáros képző intézménye lett. Ugyan könyvállományának továbbra is meghatározó részét a szovjet orvosi könyvek és folyóiratok adták, de gyűjtötte teljesség igényével a magyar orvosi könyveket, elindította a Magyar Orvosi Bibliográfiát, rendelkezett a hazai orvosi köteles példányok egy sorozatával. Megszervezte az orvosi bibliográfiai adatszolgáltatás. Első igazgatója Gortvay György, helyettese Székely Sándor lett, aki 1959-től az intézmény igazgatójává nevezték ki.

1956. július 2-án kelt, a Minisztertanács 114/0/5/1956. számú határozata tervbe vette, hogy az orvosi könyvtárak irányítására életre hívja a Budapesti Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárat, amely a Kari Könyvtárból, a már működő Országos Orvostudományi

Könyvtárból és Dokumentációs Központból és az Országos Orvostörténeti Könyvtárból állt volna. A határozat még nem tartalmazta a végrehajtási utasítást, de a határozat csak könyvtári anyagok egyesítését tartalmazta, ami alaposan eltért a Minisztertanács 1018/1956/III. 9. számú másik határozatától, amelyben az „Országos Orvostörténeti Intézet” felállításának esetleges felállításáról kért felméréseket. Ez az intézmény a könyvtári tevékenység mellett az orvosi múlt muzeális értékeit gyűjti, megszervezi a létesítendő orvostörténeti, illetve Egészségügyi Múzeum alapjait. Ennek erősítésére adta ki az egészségügyi miniszter 137/1955. sz. utasítását, amelyben az orvosi és gyógyszerésztörténeti múlt emlékeinek felkutatását és azoknak az Országos Orvostörténeti Könyvtárnál történő bejelentését írta elő. Ennek tudatában indították el az Orvostörténeti Könyvtár Közleményeinek sorozatát, segítette a költségvetés megemelését, az új épült biztosítását, stb. Ezzel vált ellentétessé az újabb elképzelés, bár ez még nem volt sem törvény, sem rendelet, de komoly veszélyt jelentett az addig kialakított tervekkel. Ugyanakkor rendezni kellett volna az ORFI-val való költségvetési kapcsolatot, mert költségvetési évben ilyent végrehajtani nem lehet, míg a következő költségvetési év tervezését is jóval előbb kell elindítani. E határozat megszületésében fontos szerepet játszott a különböző nézetek küzdelme, elsősorban annak a Népművelési Minisztériumból kiformalódott elképzelésnek, amely a könyvtárügy területén a teljes centralizációt képviselte, nem volt tekintettel a finomabb szakmai törekvésekre. Az egyesítési tervzet a három intézmény funkcionális összekapcsolásáról szólt, közös gazdasági igazgatást feltételezve. Feltételezhető, hogy a felügyeletet az Orvosegyetem tanári kara biztosította volna, ahol nem szerepelt az orvostörténelem, így károsan befolyásolta volna az Országos Orvostörténeti Könyvtár tevékenységét. A határozat közzé tétele valóban tekintélyvesztő volt az Egészségügyi Minisztériumra nézve, hiszen mindhárom intézmény a minisztérium költségvetésének része volt, ez ellen nemcsak az Országos Orvostörténeti Könyvtár, de az Országos Orvostudományi Könyvtár is tiltakozott, bár az utóbbi nem emelt volna „kifogást” az orvostörténeti gyűjteményeknek velük történő egyesítése ellen. A beadványokra a magasabb minisztériumi vezetés nem reagált, feltehetően komoly erőfeszítések történtek a határozat megsemmisítésére. Talán ezt „bizonyítja” az a miniszteri rendelet tervzet megküldése, amely az Országos Orvostörténeti Könyvtárat Orvostörténeti Intézetté alakította volna át, költségvetésének kezelését továbbra az Országos Reuma és Fizioterápiás Intézetre bízták volna. Ennek dátuma 1956. október 12-e, valamint ekkor keltezték az Egészségügyi Tudományos Tanács elnökéhez címzett beadványt is, ami ugyancsak ezért kérte a bizottság támogatását.

1956. szeptember közepén Simonovits István miniszterhelyettes külön meglátogatta az Országos Orvostörténeti Könyvtárat, áttekintette tevékenységét, a könyvtár új épületét, amelyet július 1-én vettek végleg birtokba, az ideiglenes raktárak kiürítése a Török utcai épületben folyó asztalos munkák függvénye volt. A miniszterhelyettes ugyan nem mondott biztató szavakat, de a következő év munkatervének elkészítésébe majd betekintést kért magának. Ebből kitűnt, hogy a minisztérium nem értett egyet az egyesítéssel, Vilmon Gyula másik miniszterhelyettes viszont úgy nyilatkozott Palla Ákosnak, hogy az egész „határozati ügy” hatalmi torzsalkodás: vagy valaki igazgatói állást keres magának, vagy az új intézménnyel kapcsolatba hozott nevek „kopott önjelölt oroszlánok” harca, akik ebben a pillanatban jó pártfogót találtak maguknak. Végül a határozatot, illetve a végrehajtási utasítás megfogalmazását nem hajtották végre, hiszen az 1956-os forradalom időszakában nem ez volt a legfontosabb kérdése a tárcának. Igaz, még a határozattal kapcsolatban 1956. október 25-én megbeszélést hívtak össze a Népművelési Minisztérium V. emeleti 519. szobájába, de erre valóban már nem volt alkalom a budapesti harcok miatt.

Már úgy látszott, hogy az „egyesített könyvtár” gondolatát elvetették, igaz 1957 első felében az egészségügy területén jelentős személyi „változások” történtek, sok olyan felelős vezető kikerült mindkét minisztérium felső vezetéséből, akik a központi orvostudományi könyvtár ügyét szorgalmazták. 1957 őszén az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetében elhangzott néhány megjegyzés az Orvostörténeti Könyvtár jövőjével kapcsolatban, főleg aztán, hogy szeptember elsején hivatalosan is megalakult Az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, magában foglalta – egy igazgatóság alatt – az orvosegyetem kari könyvtárát is. Amikor ez megtörtént, valakinek eszébe jutott – az ország átalakuló közigazgatási gondjai között – az Országos Orvostörténeti Könyvtár ügye is. Jáki Gyula, Bencze József és Palla Ákos levelezéséből kitűnik, hogy „taktikát váltottak”: az Orvostörténeti Intézet helyett inkább a Könyvtár és Múzeum kombinációt helyezték előtérbe, hiszen az „intézet” könnyebben beilleszthető lett volna az orvosegyetemmel is kapcsolatban álló egyesített orvostudományi könyvtárba, viszont a múzeum semmiképpen nem „illet” volna a hármas tagolású intézménybe. Igaz, az orvos- és gyógyszerészettörténeti múlt emlékeinek, tárgyainak országos gyűjtése feladata lett az Országos Orvostörténeti Könyvtárnak, 1954-től létezett az úgynevezett orvostörténeti múzeumi bizottság Vilmon Gyula miniszterhelyettes elnöke alatt, mindez lehetetlenné tette a minisztertanácsi határozat „kivédését”. E gondolat legnagyobb ellenzője – Hahn Géza - ekkor kikerült az Egészségügyi Minisztériumból /az 1960-as évek elején visszahelyezték/. 1957. december 28.-án Vilmon Gyula miniszterhelyettes azonnal bekért Palla Ákostól általános állapotot, leíró jelentést,

aminek lényege a „múzeumi koncepció” volt, valamint az Egészségügyi Minisztériumban már nem fellelhető, intézetté való átalakulást rögzítő rendelet tervezetének szövegét. Ezzel újabb haladékot kapott a határozat végrehajtása, sőt Jáki Gyula, Bencze József és Palla Ákos levélváltásából kitűnik, hogy az ügy „mozgatója” a másik táborba átvált Gortvay György lehetett, aki igazgatói tisztsége érdekében „megtagadta” régi felfogását. /Erre ugyan semmi bizonyíték nincs, de Gortvay jelentősen eltávolodott régi elvbarátaitól.

Az Orvostörténeti Könyvtár előadásainak sorozatát 1957. február 2.-tól újra kezdték, bár a statárium miatt ezeket vasárnap rendezték, valamint külön engedélyt kellett kérni a Budapesti Rendőrfőkapitányságtól. Az előadásokat csak a Könyvtár hirdette meg, a Rapaiics Rajmund elnökletével működött akadémiai bizottságról nincs már szó. Az ügy megkönnyítése érdekében Dénes J. Tamás rendőr őrnagy, az illetékes osztály vezetője abban állapodott meg Palla Ákossal, hogy egy kérelemben 10 előadást és megközelítő időpontot adjanak meg, ennek megfelelően adták ki az engedélyt. Egy rendezvény nem tarthatott három óránál hosszabban, mivel ennyi időre engedték el a rendezvény hivatalos felügyelőjét.

Az Egészségügyi Minisztérium döntése után a Könyvtár helyzete stabillá vált, ami kihatott a munkakedvre. Az irattár tanúsága szerint szélesedett a hazai és külföldi kapcsolat, növekedett az olvasók száma, nagyobb figyelmet szenteltek a Könyvtárban folyó szakmai társasági élet népszerűsítésére, az előadások színvonalának emelésére. Ebben a vonatkozásban nem szabad elfelednünk, hogy az 1950-es években – főleg a forradalom után – az emberek szívesebben vettek részt „politikamentes” tudományos üléseken, mint bármi máson. Az Orvostörténeti Könyvtár tudományos ülései változatos témakörökben és valóban a napi politikától távolkerült kutatók szájából hangoztak el. Más volt a különböző bizottságok ülései, ahol valóban politikai nézetek képviseltették magukat.

A valódi eredmények emelték a Könyvtár tekintélyét, ami kifejeződött abban is, hogy Palla Ákos 1958-ig hivatalosan könyvtárvezető volt, 1958. január 1.-től tudományos osztályvezető, 1961 júliusától könyvtárigazgató. A Könyvtár személyi állománya fordítóval, egy könyvtárossal és raktárossal gyarapodott, lehetőség nyílt megadott feladatokra nyugdíjas szakembereket foglalkoztatni.

Az orvostörténeti szakcsoport ügye

1956 őszén a Könyvtár jövőjének bizonytalan napjaiban érkezett meg az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének elnökségétől, dr. Horváth Mihály titkár aláírásával az értesítés, hogy a Szakszervezet és a Egészségügyi Tudományos Tanács elfogadta az orvostörténeti

szakcsoport megalakításának tervezetét és ennek vezetőségére kértek javaslatot. A levél kelte 1956. szeptember 21.-e volt, a választ gyorsan kérték. A levél címzettje Palla Ákos volt, akit erről előzetesen már Bencze József is levélben tájékoztatózott. Palla Jáki Gyulát értesítette erről, aki ebben az „interregnumos” időszakban az orvostörténeti kutatók elfogadott vezetőjének számított. Palla Ákosnak térszabán volt a színpalak mögött dülő harcokról, így levele keserű szavakkal „kifejezve” az igazságot tükrözi: „ Szombaton a Szakszervezet elnöksége közölte, hogy az ETT is elfogadta a szakcsoport megalakításának tervezetét és kérte, közöljem javaslatomat a működésre és a vezetőség összetételére.

Ezt a legjobb tudásom és az orvostörténelem iránti szeretetem jegyében megteszem, feltehetően nemcsak engem, hanem a többi sameszt is megkérdezték, kiket emeljünk fejünk fölé pápának. Nyilván nem az lesz a vezetőség, akiket mi javasolunk, megkasztrálják alaposan. De még így is bekövetkezhet az, hogy azok lesznek az egyetemi tanárok, tudósok és az orvostörténelem atyjai, akik ebben a munkában egy téglával sem járultak hozzá az építkezéshez. Az emberek hiúak és tehetetlenek, magukra kapóznának minden tudományos dekorumot. Ettől függetlenül szükséges, ha már a dolgok ennyire rajtunk futnak keresztül, hogy olyan embereket javasoljunk a szakcsoport vezetőségébe, akiknek tiszta szándékában nem volt módunk kételkedni és ne a pecsenyesütögetők asztaltársasága legyen a vezetőség. Ennek tudatában, taktikai és stratégiai okokból javasolni fogom Hahn Gézát, Berndorfert és Gortvay is, nehogy azt mondhassa valaki, hogy Budán nem ismerik ezt a capitolumi /capitális/ triast. Azt is tudom, hogy a másik oldal bőven ontja majd a haszontalan neveket, hiszen a dolgok alakulása szerint már katedrára is megy a játék. A harc most kezdődik, csak az orvostörténelem maradjon orvostörténelem. Az általam javasolt névsor kisebb emberi hibáktól eltekintve, ami minden emberben megtalálható, megítélésem szerint jónak tűnik, a többről majd az idő ad választ.”

Az orvostörténeti szakcsoporttal kapcsolatban a bizonytalanságra az adott okot, hogy már három éve folyt az „igazi orvostörténeti bizottság” vitája, a különböző névsorok elsősorban orvosokat vett számba, hiszen az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete csak orvosokat, gyógyszerészeket, egészségügy területén működő biológusokat és vegyészeket, természetesen a középkádereket, másokat nem. Az Országos Orvostörténeti Könyvtár köré tömörülők nemcsak az előbbiekből állt, hiszen tanárok, bölcsészek, művészettörténészek, könyvtárosok, levéltárosok, teológusok tették ki az olvasók, kutatók és a hallgatóság felét. Féltő volt, hogy valamilyen ideológia mentén „felsorakozók” éppen ezt az igen lelkes és mély tudással rendelkezőket szoríthatják ki részben a vezetőségből, részben a valós tagsági viszonyból. Ugyancsak elgondolkodtató volt az is, amit Palla Ákos írt Jáki Gyulának, hogy

most valamiféle osztozkodás, pozícióharc következik, orvostörténelmet csak „szóban űzők” kerekednek felül. Palla Ákos Horváth Mihálynak írott levelében a következőket emelte ki: „ a szakcsoport működése során figyelembe kel venni azt, hogy az Orvostörténelmi Könyvtár köré tömörült kutatók nemcsak orvosokból, hanem gyógyszerészek, tanárok, levéltárosok, könyvtárosok, múzeumi kutatók, tehát vegyes foglalkozási ágat űzők nagy számából tevődik össze. Ma ezek kötetlen formában a szakma szeretetétől vezérelve az orvostörténelem rendelkezésére állnak, s mivel nem egészségügyi dolgozók, szakcsoportba való tömörítésük nyilván nehézséget okoz. Ez annál inkább fontos, mivel egy haladó szemléletű orvostörténelmi feltárás egy esetben sem nélkülözheti talán a történész, talán az irodalmár, talán a technika vagy egyéb tudományág művelőinek közös munkaeredményét és szakmai meglátását. A magyar orvostörténelmi múlt feltárása kötelezően fogja előírni a hazai orvostörténelem összeállítását és megírását, hiszen ma még e munkánál, a részfeladatoknál sem tartunk. A múlt század elején hazánk elsők között volt, hol az orvostörténelem oktatása megtörtént s ma 130 év elteltével ezt nem mondhatjuk, nem fejlődünk. A külföld messze elhagyott bennünket és az orvostörténelem intézetei és katedrái vannak. E kérdés is a szakcsoport keretében oldandó meg.

Ugyancsak a szakcsoport tartozna elvileg gondozni a megalakulóban lévő orvos- vagy egészségügytörténelmi múzeumot, melynek létrejötte a miniszter az e célra kinevezett múzeumi bizottságon keresztül kifejezetten kívánja... a vezetőségválasztásra vonatkozólag az alábbi orvostörténészeket hozom javaslatba azzal, hogy a magam részéről csak a tudományos működésüket ismerem:

Dr. Balogh András, Kecskemét. Dr. Bencze József, Szombathely. Dr. Biró Imre, Bp. Dr. Daday András, Bp. Dr. Hahn Géza, Bp. Dr. Herczeg Árpád, Bp. Dr. Huszár György, Bp. Prof. dr. Jáki Gyula, Szeged. Dr. Katona Ibolya, Bp. Prof. Dr. Malák Mihály, Bp. Prof. Dr. Mozsonyi Sándor. Bp. Dr. Oláh Andor, Békéscsaba. Dr. Somogyi Barnabás, Bp. Dr. Páter János, Bp. Dr. Bartók Imre, Bp. Dr. Berndorfer Alfréd, Bp. Dr. Gortvay György, Bp. Dr. Birtalan Győző, Bp. Dr. Heller Vilmos, Bp. Dr. Hints Elek, Bp. Dr. Iványi Frigyes, Bp. Prof. Dr. Kanyó Béla, Szeged. Dr. Kérdő István, Bp. Dr. Nébenführer László, Bp. Prof. Dr. Oravetz Pál, Pécs, Prof. Dr. Szodoray Lajos, Debrecen. Prof. Dr. Berda Károly, Bp. „

Az orvostörténelmi szakcsoport kérdését 1957 őszén vették napirendre, amikor Bencze József – az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetén belül a Vas megyei szervezet elnöke – előterjesztette Darabos Ivánnak, az új főtitkárnak a szakcsoport kérdését. 1957 októberében, a Szombathelyre kihelyezett elnökségi ülés után Bencze József gyorsan értesítette Palla Ákost és Jáki Gyulát, hogy 1958 elején hivatalosan is megalakulhat a szakcsoport. Darabos Iván

1957. november 1-én Palla Ákostól megkérte a meghívandók névsorát, miközben „előkészületek” történtek a szakcsoport vezetőségének kiválasztására, aminek jelölésénél politikai és megbízhatósági szempontok játszottak közre. Elnöknek Jáki Gyulát, főtitkárnak Bencze Józsefet, titkárnak Katona Ibolyát javasolták, akik ellen nem lehetett „kifogás”. Az elnökségbe – a politikai szempontok és a minisztériumi erőviszonyok szerint – 20 főt javasoltak. /Morelli Gusztáv, Huszár György, Daday András, Bíró Imre, Telegdi István, Gortvay György, Hahn Géza, Kérdő István, Birtalan Győző, Schultheisz Emil, Balogh János, Oláh Andor, Regöly Mérei Gyula, Szodoray Lajos, Halmai János, Zsakó István, id. Kovács Ferenc, Surányi Gyula és Palla Ákos/ „Menetközben” kihúzták Zsakó István, Birtalan Győzőt, Balogh Jánost, helyükbe ismeretlenek jegyezték. A titkári tisztségre Palla és Jáki Gyula Kérdő Istvánt szerette volna, de Bencze József ragaszkodott az Egészségügyi Minisztériumban fontos tisztséget betöltő Katona Ibolyához. / Jáki Gyula és Palla Ákos nem bízott Katona Ibolyába, hiszen még 1957 nyarán védőnőképzésbe használatos orvostörténeti tankönyv megírásának ügyében kereste meg őket, a tervezet elkészítése után Katona Ibolyát bízták meg a könyv összeállítására, de végül szakmai okok miatt nem adták ki a tankönyvet./ Végül elfogadták, mert félték Hahn Géza személyének előtérbe kerülésével, aki ekkor már újból az Egészségügyi Minisztérium osztályvezetője volt.

Az Orvostörténeti Szakcsoport hivatalosan 1958. február 15-én alakult meg az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének épületében, amelynek elnökévé Jáki Gyula professzor választották, főtitkára Bencze József, titkára Katona Ibolya lettek, de Jáki néhány hét múlva bekövetkezett halála után - a Szombathely-Sárváron megrendezett vándorgyűlésen /1958. október 4-5./ - Farkas Károly professzort választották elnöknek. Ugyanitt Haranghy László akademikust, az MTA Orvostörténeti Bizottságának elnökét, Simonovits István első miniszterhelyettest, Vilmon Gyula miniszterhelyettest társelnöknek. Vezetőségi tag lett Andriska Viktor, Bíró Imre, Daday András, Farkas Károly, Fejjes Béla, Gortvay György, Hahn Géza, Halmai János, Huszár György, Kérdő István, Kovách Ferenc sen., Mérei Gyula, Morelli Gusztáv, Oláh Andor, Palla Ákos, Surányi Gyula, Schmitt Pál, Szodoray Lajos. Pénztárosnak Schultheisz Emilt választották meg. Ezen az ülésen Schmitt Pál javasolta a Weszprémi István Emlékérem megalapítását, mint az orvostörténeti kutatás legmagasabb hazai elismerését. /Ennek érdekében 10 ezer forintot helyezett letétbe. A vezetőségben, 1958-ban annyi változás történt, hogy az időközben elhunyt Schmitt Pál helyébe Réti Endrét, Gortvay Györgyöt, Kiszely György „váltotta fel”. Gortvay „visszahívása” érthetetlen, hiszen jó viszonyban volt a „szakszervezetikkel”. Morelli Gusztáv halála után helyét 1960-ban

Ferencz Gábor főorvos foglalta el. 1959-ben a vezetőségbe bevásztották Székely Sándort, Melly Józsefet és Ábrahám Ambrus akadémikust.

Az Orvostörténeti Szakcsoport előadásait az Orvostörténeti Könyvtárral közösen rendezte meg, illetve a Könyvtár folytatta eddigi előadássorozatát, csak a Szakcsoport bevonásával. Minden évben vándorgyűlést rendezett, amelynek témáját előre kijelölték és az ország különböző, orvostörténeti szempontból fontos városban rendezték meg. Az első vándorgyűlés 1958-ban Szombathelyen és Sárváros, 1959.-ben Debrecenben és Sáropatakon, a harmadikat 1960-ban Budapesten és a negyediket 1961-ben Pécsen és Siklóson rendezték meg. Ezután már nem került sor ilyen rendezvényre, bár 1962-ben Budapesten Apáthy István symposiumot tartottak. A Szakcsoport 1964-ben Semmelweis-üléssel bekapcsolódott a Semmelweis Ház átadása alkalmából, majd ezt tette 1965-ben a Semmelweis halálának centenáriuma alkalmából rendezett Nagyhéten. 1966-ban már nem került sor semmiféle országos résztvételű rendezvényre, mivel megalakult a MOTESZ /Magyar Orvostársaságok és Egyesületek Szövetsége/, amelynek keretén belül – a Szakcsoport helyébe – megalakult a Magyar Orvostörténeti Társaság.

A Magyar Orvostörténeti Társaság 1965 novemberében történt megalakulása, illetve a Magyar Orvostudományi Társaságok és Egyesületek Szövetségébe 1966. április 29.-én történt hivatalos felvétele egy jelentős korszakot zárt le. Valóban a Szakcsoport egy adott korszak adta legjobb lehetőség volt, a tudományos társasági élet szerveződésének olyan formáját adta, ami addig és később is idegen volt a hazai tudományos életben. A furcsaságát az adta, hogy egy érdekvédelmet jelentő szakszervezetten belül teremtették meg a tudományos társasági élet lehetőségét, természetesen más követelményekhez igazították a tudományos élet szerveződését, nemzetközi kapcsolatait, stb. A Szakszervezet vezetőségében – bár voltak orvosok is - sok olyan személy is döntő szóval rendelkezett, akik nem ismerték mélységeiben az adott kérdést, gyakran az államhatalmat képviselték és nem az adott szakterületet. /Ezek voltak a „mozgalmárok”/

Az Orvostörténeti Szakcsoporttal kapcsolatos iratokból kitűnik, hogy a vezetőség mennyire függött a „Szakszervezettől”, igyekeztek kedvükbe járni, összeköttetéseiken át próbálták javaslatukat megerősíteni. Természetesen voltak, akik ebben a közegben jól „mozogtak”: ilyen volt Bencze József – függetlenül az orvostörténelemért tett jelentős szakirodalmi és szervezeti tevékenységétől - is, aki tagja volt a Szakszervezet vezetőségének, jó kapcsolatban állt egyes befolyásos vezetővel, de amikor megszűnik ez a forma, talajt veszítetté válik. A Magyar Orvostörténeti Társaság a MOTESZ alapszabályzatában rögzített feltételeknek megfelelően 1966. június 23.-án tisztújítást hajtott végre, Farkas Károly elnököt

Bencze József váltja fel, különben marad a régi vezetőség. /Farkas Károly professzort más társaság is elnökének választotta, így több helyen nem lehetett elnök./ Bencze József hamarosan /1966. augusztus 9.-én/ megvált az elnöki tisztségtől, betegségére és idős korára hivatkozott, de már idegennek érezte a MOTESZ „világát”. Bencze József sokat tett az orvostörténelem társasági és intézményes formáinak megteremtéséért, jeles kutató és szervező volt. Érdemei elévülhetetlenek, minden sértődés nélkül állt félre. Helyét Szodoray Lajos professzor, a Debreceni Orvostudományi Egyetem bőrgyógyászati klinikájának igazgatója, tanszékvezető egyetemi tanár vette át, aki régi szervezője volt a hazai orvostörténeti társasági életnek, a Debrecenben tartott nagygyűlés elnöke, Weszprémi-émlékérmes kutató volt. Valójában A Magyar Orvostörténeti Társaság hivatalos és bejegyzett megalakulásával egy jelentős korszak záródott le és majd a Múzeum és Könyvtár egyesítésével megalakult Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Könyvtárral egy újabb korszak indulását jelképezni. Ez a korszak már sajnos Palla Ákos nélkül /1967. június 2.-án elhunyt/ kezdődött, akinek elévülhetetlen érdemei voltak a Könyvtár megszervezésében, a Múzeum alapjainak lerakásában, az orvostörténeti társasági élet megszervezésében és annak a kiterjedt nemzetközi kapcsolatok megalakításában, amely nélkül a hazai orvostörténelem nem indulhatott volna meg felfelé ívelő pályáján.

Az 1966 után újjászervezett hazai orvostörténeti életben továbbra sem szerepelt a kötelező egyetemi orvostörténeti oktatás, csupán szabadon választott tárgy lett, speciális kollégiumban oktatták. Nem jelentett eredményt, hogy 1968-ban a MTA orvosi tudományok osztálya alá rendelt szakbizottságok között nem szerepelt az orvostörténelem, Haranghy László akademikust, a bizottság elnökét az „orvostörténelem” képviselőjével beosztották a Társadalom-egészségügyi és Egészségügy-szervezési Bizottságba, amiért megsértődött és lemondott a Magyar Orvostörténelmi Társaság vezetőségi tagságáról és hivatalosan is feladta orvostörténeti kutatásait is. A hazai tudományos életben ez valóban „fontossági veszteség” lett, amit részben kiegyenlített, hogy az Egészségügyi Minisztériumban működött Egészségügyi Tudományos Tanácson belül – Sós József akadémikus vezetésével – orvostörténeti munkabizottság alakult, ami ezen szakterület hivatali és tudományos tevékenységét, illetve folyóirat- és könyvkiadását, tudományos kutatási programjait pénzügyileg biztosította.

Az Országos Orvostörténeti Könyvtár önállóságának kimondása

A Könyvtár sorsáról hosszú időig nem döntöttek, a forradalom és a statárium idején ezzel az ügyel nem foglalkozott senki. 1957 tavaszán ugyan újjáalakult a Szakszervezet, a régi vezetőségből kevesen maradtak: előbb a „hatalmi egyensúlyt” állították helyre, azután foglalkoztak a régi ügyekkel. Ez lett a sorsa az orvostörténeti szakcsoport megalakításának kérdésével, illetve engedélyezésével, de az Orvostörténeti Könyvtár oldaláról is „pihentették”. Oka a Könyvtárral kapcsolatos tervek rendezetlen volta, de a forradalom után a felügyeleti minisztériumban is nagy személyi változások történtek. A szakcsoport kérdése 1957 őszén került ismét napi rendre, amit már az Országos Orvostörténeti Könyvtár „érdekei” is sürgették. Még hivatalosan nem dőlt el, hogy az 1956. évi minisztertanácsi 5. sz. határozatnak milyen végrehajtást szánanak. Úgy látszott, hogy a forradalmi események lesöpörték a határozat végrehajtását, de az Egészségügyi Minisztérium felső vezetése sem döntött még az „intézet vagy önálló könyvtár” kérdésében sem. A válaszra mindenképpen szükség volt, hiszen a Népművelődési Minisztériumból érkező – nem hivatalos – hírek szerint a határozatot végrehajtják. Ez a bizonytalanság kitűnik Jáki Gyula, Bencze József és Palla Ákos levelezéséből, amikor arról váltottak eszmét, hogy az „orvostörténeti intézetet” könnyen besorolják az orvosi kar alá, a Múzeum viszont nem illeszkedik sem az egyesített könyvtár, sem az egyetemi szerkezethez. Az Egészségügyi Minisztérium 1958. január elsejével a már 1957-ben szervezeti vonatkozásban egyesített Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ és BOTE Kari Könyvtár igazgatójának Gortvay Györgyöt, helyettesének Székely Sándort nevezték ki. A kinevezés az Egészségügyi Minisztérium döntését tükrözte, hogy az Országos Orvostörténeti Könyvtárat, mint önálló intézményt kívánja felügyelete alatt tartani. A Művelődésügyi Minisztérium természetesen értetlenségének adott hangot, Vilmon Gyula még 1958. február 15-én részletes összefoglaló jelentést kért Palla Ákostól a Könyvtár addigi tevékenységéről, feladatainak teljesítéséről, amit feltehetően a kérdés végleges lezárása érdekében dokumentációnak használtak fel. 1957. február 25-én a Művelődésügyi Minisztérium – Bíró Vera főosztályvezető aláírásával – tudomásul vette az Egészségügyi Minisztérium döntését, de továbbra is azon a véleményen van, hogy az Orvostörténeti Könyvtár szakmai önállósága tarthatatlan. Bíró Vera véleménye indoklására felemlítette, hogy „álláspontunkat több szakember, köztük az Egészségügyi Tudományos Tanács véleményére is alapozva alakítottuk ki.” Ezzel a megállapítással mond ellent, hogy még az előző évben az ETT kért javaslatot arra, hogy munkájuk segítésére orvostörténeti munkabizottságot javasoljon nekik. /Ebben a bizottságban Jáki Gyula, Bencze

József, Daday András, Palla Ákos és Mozsonyi Sándor/ olyanok vettek részt, akik ellenezték az Orvostörténeti Könyvtár önállóságát, megkérdőjelező elképzeléseket. 1960 után is több alkalommal történt kísérlet az Országos Orvostörténeti Könyvtár „elcsatolására”, de a Minisztérium minden alkalommal elhárította az indítványt, utoljára 1967-ben, Palla Ákos halála után kialakult helyzetben. Erre az időre annyira megerősödött az Országos Orvostörténeti Könyvtár szakmai helyzete, hogy az ilyen jellegű átszervezés teljes leértékelését jelentette volna az orvostörténeti kutatásoknak és gyűjteményeinek.

Az Orvostörténeti Múzeum megalapítása

Az 1950-es évek derekára az Országos Orvostörténeti Könyvtár gyűjteményei nemcsak könyvekre, hanem az orvosi és gyógyszerészi múlt tárgyi eszközeire is kiterjedt, amiről az Egészségügyi Minisztérium is gondoskodni kívánt. Természetesen felvetődött az a gondolat is, hogy ezeket adják át a Magyar Nemzeti vagy Iparművészeti Múzeumnak, de az anyag speciális jellege miatt az „egyben tartás” mellett döntöttek. Valójában a múzeum alapításának gondolata véletlenül vetődött fel: a volt egyesületi vagyon felmérése elsősorban a könyvtárra terjedt ki, illetve tudták, hogy bizonyos régi múzeumi tárgyak is vannak a pincében, illetve a Könyvtárban ládába csomagolva. Amikor megkezdődött a könyvanyag folyamatos átszállítása és gépkocsikra rakódása, derült ki a régi eszközök, oklevelek, edények, emlékanyagok mennyisége, amit közel 10 ezer darabra tettek. Már 1951 őszén felvett jegyzőkönyvek szerint ezek a tárgyak a volt kápolna helyiségébe kerültek, gondosan szétválogatták és leltározták. A különálló vagy a Könyvtár keretein belül működő Múzeum gondolata már az említett 1952. március 9-i avatási ünnepségen is felvetődött, a volt kápolnában elhelyezett gyűjteményt előbb a könyvtáratavón megjelentek, majd Vilmon Gyula miniszterhelyettes 1952 májusában megtekintette. Még ebben a hónapban megalakult az úgynevezett „orvostörténeti múzeumi bizottság”, amelynek tagjai Bencze József, Daday András, Jáki Gyula, Szodoray Lajos, Palla Ákos, valamint a minisztérium képviselőiben Hahn Géza és Telegdi István lettek. A bizottság tevékenységéről különösebb nem maradt fenn, csupán a miniszterhelyettes előtt képviselték az ügyet, időről időre „előhozták” az egészségügyi gyűjtemény kérdését.

A bizottságot 1955. szeptember 15-én fogadta Vilmon Gyula miniszterhelyettes, amikor döntöttek és anyagi eszközöket adtak a gyűjtemény szakszerű gyarapítására, az egészségügyi intézményekből történő begyűjtésre, valamint az épület kérdését is megtárgyalták. Az Egészségügyi Minisztériumnak a Műemléki Felügyelőség átadásra felajánlotta Semmelweis

Ignác szülőházát, amit előbb lebontásra ítélték, de tekintettel műemléki besorolására és szakmatörténeti jelentőségére, a határozatot nem hajtották végre. A teljes felújításra vagy egészségügyi célú hasznosítására nem volt pénz, a félig lerombolt épületben élő lakók „kiváltása” különben is jelentős összeget vett igénybe. Az épületben működött egy autójavító műhely is, aminek megvásárlása is komoly összeget feltételezett. Már ekkor határozat történt arra, hogy az épület megszerzését múzeumi célra szorgalmazni kell, elrendelték pontos pénzügyi és épület újjáépítési tervek elkészítését is. A Múzeum alapításának szükségességét nemcsak a hagyomány erősítette, de az is, hogy Palla Ákos 1954-ben – Egészségügyi Minisztérium anyagi támogatásával – megvásárolta a Faludi Géza híres orvosi numizmatikai gyűjteményét, azzal indokolva, hogy Európa jeles könyvtáraiban is vannak éremgyűjtemények. Az is bizonyossá vált, hogy ekkora muzeális gyűjteményeket egy szakkönyvtár képtelen egységes gyűjteményi keretben tartani, valamiféle más megoldást kellett keresni.

1954 augusztusában az Orvostörténeti Könyvtár jelentős iparművészeti értéket képező közel-keleti orvostörténeti gyűjteményhez jutott: ebben az évben a Közel-Keletről – Irakból és Iránból – több vasúti szerelvényt kitevő színes fémanyagot hoztak be „ócskavasként” a dunaújvárosi és a csepeli vasműbe beolvasztásra. Az „ócskavas” zöme műtárgynak minősült, ritka keleti iparművészeti tárgy, amit a közel-keleti országok adtak el a szocialista országok iparának. Az anyagot a csepeli szabad kikötő területén raktározták, a Rákosi Mátyás Vas és Acélművek rendelkezett felette. Az anyagra Felvinczi Takács Sándor, az Iparművészeti Múzeum egykori igazgatója hívta fel a figyelmet, segítségével a Vasmű vezérigazgatója 600 kg súlyig – térítésmentesen – engedélyezte a válogatást és a „beszállítást”. Ekkor keletkezett az orvostörténeti gyűjteményünk jeles közel-keleti gyűjteménye, amit különben nagy összegekért sem lehetett volna megvásárolni. „Bizonyos felesleget” az Országos Orvostörténeti Könyvtár patikaedényekért és mozsarakért, stb. hivatalos „műtárgycseréként” átadott az Iparművészeti Múzeumnak.

Az ilyen gyarapításokkal megalapozódott az Orvostörténeti Múzeum ügye, sőt a Magyar Tudományos Akadémia épületében – az épület átadásának centenáriumának évében /1954/ - rendezett nagy tudománytörténeti kiállításon az orvostudománynak szánt vitrineket is az Országos Orvostörténeti Könyvtárban őrzött gyűjteményekből rendezték be. Szóba került a Budapesti Orvostudományi Egyetemen őrzött orvostörténeti gyűjtemények esetleges átadásának kérdése is, de ettől az egyetem elhatárolta magát, maga is egyetemtörténeti múzeum megalapításának gondolatával foglalkozott. A felmérés során kiderült, hogy a Bőrklubnál veszélyes helyzetbe került a Nékám Lajos professzor híres könyvgyűjteménye,

amelynek helyzetén minden körülmények között gondoskodni kellett. A jeles könyvgyűjteményt előbb az Országos Széchenyi Könyvtár tulajdonába venni és beszállíttatni, de az Orvostudományi Egyetem inkább az Orvostörténeti Könyvtárnak kívánta átadni. Ebben az évben néhány kötetet /elsősorban ösnyomtatványokat és ritka orvosi könyveket/ átadtak az Orvostörténeti Könyvtárnak, végleges döntés csak az 1960-as években történt. Az intézetfejlesztési tervekben már lényeges szempontként szerepelt az orvostörténeti tárgyi gyűjtemény.

A volt irgalmas könyvtár és kápolna adta lehetőségek már szűkösek voltak, így az Országos Orvostörténeti Könyvtár megkapta a kétemeletes Török utca 12 szám alatti neobarokk épületet, amely 1944. őszeig magán palotaként működött. 1944 ősztől a Török utcai szárny vöröskeresztes katonai kórházként működött, 1945 tavaszán a Gül Baba utcai épületrészbe kibombáztak lakoltattak és szükséglakásként működött. Sem egyiknek, sem másiknak nem felelt meg, bár a kórháznak használt rész kevésbé pusztult le, mint a másik. Az is bizonyossá vált, hogy az 1945 nyarától a Heine Medine betegeknek berendezett osztály gondozottjai hosszabb igényelnek és ennek alkalmatlan volt az épület. 1954-ben kormányzati döntés született a Rózsadombon felépítésre kerülő József Attila Kórház megvalósítására ahová a betegek egyik részét helyezték el volna, míg a munkaterápiára felkészítetteknek a Frankel Leó u. 62. sz. alatti, volt honvédségi fürdőkórházat alakították át. A kórházépítési munkálatok 1955 tavaszára befejeződtek, a Török utcai épületet az Országos Orvostörténeti Könyvtárnak adták át, ahol 1955 ősztől felújítási munkák kezdődtek, amelyek 1956 tavaszára befejeződtek, 1956 májusában megkezdődött az átköltözés. A hivatalszerű működés július elsejétől indult be a Török utcai épületben, bár még 1957 nyarán is voltak könyvanyagok a volt kápolna helyiségeiben. Az épület jelentős részét könyvraktározásra alkalmas terekké alakították át, de megtartották a műemléki jelleget, az eredeti megjelenési formák semmiben nem sérültek.

Valóban reprezentatív teret jelentett az olvasó, amely egyben tudományos előadásoknak is használható volt. A munkatársak közös és az igazgatói szobái az akkori feltételeknek megfelelték, míg a második emeleten és az első emelet többi terében könyvraktárakat alakítottak ki, ezt tették a pinceraktározásra alkalmas helyiségeiben is. Az addig különböző helyeken raktározott könyvállomány végre egy épületbe került, sőt további bővítésre is jelentős lehetőségek nyíltak. A második emeleten került elhelyezésre az egykori egyesületi múzeumi tárgyi gyűjtemények „maradványai”, illetve már azok a műtárgyak, amelyeket a Könyvtár időközben megvásárolt, kötelező műtárgy begyűjtési rendeletek szerint beszállított.

Az Országos Orvostörténeti Könyvtár 1956 január elsejétől részben önálló költségvetési intézménnyé vált, az ORFI kezelte költségvetését, biztosította a működés feltételeit, az intézmény beszerzéseit, stb. A személyi állomány lényegében nem változott, csupán két fővel lehetett bővíteni a munkatársak létszámát. Az átköltözés hosszabb időt vett igénybe, hiszen a rendezett könyvállomány mellett jelentős volt a szakszerű feldolgozásra előkészített gyűjtemény.

A Török utcai épület minden szempontból megfelelő feltételeket biztosított mind a könyvtári, mind a társasági tevékenységnek, amit bizonyított a könyvtári látogatottság jelentős emelkedése is. A Könyvtár elismertsége nemcsak orvosi körökben lett jelentős, hanem nemzetközi kapcsolatainak kiépülése is erre az időszakra. Az Egészségügyi Minisztérium döntése értelmében – ezt elsősorban az úgynevezett „múzeumi érvekre” építette – az Országos Orvostörténeti Múzeum önálló intézmény maradt, de a múzeumi elkötelezettség meghatározta az intézmény fejlesztésének további sorsát is. Érvek és ellenérvek csatájában sikerült megőrizni az Országos Orvostörténeti Könyvtár önállóságát, de a múzeumi elveket kiterjesztették a könyvgyűjteményre is, a könyvállomány fejlesztése főleg a szakterület hazai és külföldi könyvritkaságaira, a magyar orvosi múlt 1900-ig terjedő kiadványaira összpontosult, a Könyvtár igazi „Könyvmúzeum” lett. A Könyvtár szakmai különállása ezzel is megalapozódott. Az Egészségügyi Minisztérium magasabb vezetősége is elfogadta az Országos Orvostörténeti Könyvtár fejlesztésének elveit, az 1952-től időnként összeült „múzeumi bizottságnak” nagyobb szerepet adott. 1957. december 28-án levélben értesítette az Országos Orvostörténeti Könyvtár vezetőjét, hogy hivatalosan is megkezdik Semmelweis Ignác szülőházának újjáépítését, amelyre 1958. január 10-én „tárcaközi megbeszélést” tartanak az Egészségügyi -, a Művelődésügyi-, a Pénzügyminisztérium és az Országos Műemléki Felügyelőség részvételével. Itt elvi döntés született a műemléki tervek elkészítéséről, az egyes minisztériumok feladatairól és határidő meghatározásáról. A megbeszéléseken abban állapodtak meg, hogy felettes hatóságaiknak azt terjesztik fel, hogy az 1959. évi költségvetésben szerepeljen az Apród utcai épület helyreállításának költségei, mert ennek függvénye a lakók „megváltása”, a műemléki tervek elkészítése, a tényleges építési-felújítási költségek meghatározása, bizonyos összegek rendelkezésre adása, hiszen ennek hiányában nem lehet a munkálatokat elkezdni. Feltehetően ennek köszönhető, hogy az Egészségügyi Minisztérium 1958 februárjában újjászervezte a „múzeumi bizottságot”. Az ügy irányítása Vilmon Gyula miniszterhelyettestől Simonovits István első miniszterhelyetteshez került, aki megbízta Katona Ibolyát az új bizottság megszervezésével. Palla Ákos a következőket írta Bencze Józsefnek 1958. február 8-án: „Katona Ibolyától szerzett

információm szerint Simonovits őt bízta meg a Múzeum Bizottság megalakításával. Ebből kifolyólag ő a következőket jelölte a bizottságba, amelyről ugyan értesítést még nem adtak ki, de közöltem vele, hogy arra feltétlenül szükség van, mivel az idegenekkel való érintkezés és a munkakörök kiterjedése ezt szükségessé teszi. Tehát a minisztérium részéről Katona Ibolya és Sándor János építésmérnök, a szakcsoport részéről Bencze, Jáki és Palla. Megbeszéltem még azt is, hogy a bizottság egy tömör programot nyújtson be a miniszternek, amely felöleli az elképzeléseket és ezt a napokban Jáki megküldi részedre aláírás céljából, s kérlek, hogy azt hozzám expressz elküldeni szíveskedjél, hogy Katona Ibolyának átadhassam Simonovits számára történő továbbításra. A tervezeten most dolgozom, elgondolásainkat tömören teszem papírra. A lényegét nem szeretném kihagyni, nehogy mások fedezzék fel nekünk Amerikát! Azonban nem dolgozom ki tételesen, mivel menetközben sok minden történhet, melytől esetleg el kell térnünk, vagy fel kell építenünk. Így ez csak egy száraz ismertetés, mely a későbbiek során, mint bizottsági munkaterv, meg fog dagadni.”

A Múzeum gondolatának erősítését jelentette, hogy az Egészségügyi Minisztérium ismételten megbízta a Könyvtár vezetőjét az orvostörténeti tárgyak begyűjtésével, felkutatásával és biztonságos helyen való tárolásával, a tervezett múzeumi kiállítás tématervének előkészítésével. Ekkor történtek lépések kórházi és gyógyszerári intézményeknél régi muzeális tárgyak felmérésére, helyszínen való tanulmányozására, majd Budapestre történt szállításra. Palla Ákos ugyancsak lépéseket tett az Iparművészeti és a Nemzeti Múzeumnál a második világháború idején odaszállított orvosegyesületi múzeumi tárgyak visszaadására, amiket időközben beletároltak, visszaadása lehetetlen volt. Ugyancsak e levelezésben szerepel azon patikaedények ügye is, amit a Magyar Gyógyszerészeti Társaság Gyógyszerészettörténeti Múzeumából kerültek biztonsági okok miatt az Iparművészeti Múzeumba megőrzésre. Ezek sorsa is hasonló volt az orvosegyesületi értékekhez, amely a Múzeumok részéről szabályos volt, hiszen az egyesületek és társaságok feloszlásakor „tulajdonosukat veszítették”, az „elhagyott és államosított javakra” vonatkozó jogszabályokat kellett alkalmazni. Lépéseket tettek a Gyógyszerári Központok felé is, hogy a gyógyszerárak államosítása idején a központokba beszállított műtárgyakat megtekintsék, illetve tulajdonba vehessék. Ekkor vált bizonyossá, hogy kell olyan rendelkezés vagy törvény, amely az ilyen esetekben alkalmazható a „begyűjtések” esetén. /Ez az 1962-ben kiadott úgynevezett 39/1962. évi egészségügyi miniszteri rendelet, amelynek jogszabályba történt foglalása közel három évet vett igénybe./

Ekkor történt kezdeményezés a Király utcában működött, 1786-ban alapított, Gömör Károly által 1813-ban megvásárolt Szent Lélek Patika 1816-ban készült klasszicista stílusú

berendezésének a Kiscelli Múzeumból történő átadására, amelyet majd a Semmelweis Házban első emeletén kívántak felállítani. A hivatalos „átkérésre” 1961-ben került sor, amelynek „birtokában” értesítették a Műemléki Hivatalt, hogy a készülő építési tervbe Pfanl Egon vegye számításba.

A Múzeum megvalósítása ettől függetlenül vontatottan haladt. Az 1958-ban megalakult MTA Orvostörténeti Bizottsága is negyedévente tartott ülésein mindig foglalkozott a Semmelweis szülőházának kérdésével. Az ügy alakulása csak ezen keresztül követhető nyomon, mert az úgynevezett Múzeumi Bizottság az Egészségügyi Minisztériumban tartotta üléseit, iratanyaga is beépült a miniszterhelyettesi iratanyagokba. Az ügynek mai szemmel sok „furcsasága” van: az 1950-es évek végén az ügyintézés sokban változott, de továbbra is felülről irányított és ellentmondást nem tűrő intézkedések sorozata. A miniszterhelyettes megbízza az egyik minisztériumi tisztviselőt a bizottság megalakítására, nem beszél előbb az ügyben érintett intézmény vezetőjével, de a tervezetet az dolgozza ki, aki még nem tudhat az ügyről, taktikázva azokkal, akik később valóban sokat dolgoznak majd a bizottságban. Ettől függetlenül Simonovits István sokat tett a Könyvtár, később a Múzeum megszervezéséért és működtetéséért, de jóindulata ellenére igazi megtestesítője volt a rendszernek. A másik furcsaság az „írásbeliség” teljes hiánya: telefonon kapnak utasítást, nincs levélben történt felkérés, csak az iratokból lehet következtetni az indítékokra.

A Semmelweis Ház ügye 1960-tól felgyorsult, hiszen az Egészségügyi Minisztérium nemcsak felügyelte alá vonta az Apród utcai épületet, hanem költségvetéséből jelentős összeget biztosított az épület műemléki megtervezésére, a kiállítási tér kialakítására. A munkálatok már 1962-ben olyan állapotba kerültek, hogy – amit az MTA Orvostörténeti Bizottságában elhangzott beszámolókból kitűnik – már a múzeumi személyzet szakmai kiválasztásával is foglalkozniuk kellett. Az 1962-ben kiadott begyűjtési rendelet és végrehajtási záradéka sürgette az ügyet, így elsőnek dr. Pataky Zoltán tudományos főmunkatársat, Kákay- Szabó Györgyné restaurátort, Vékás Jánosné adminisztrátort vették fel a Múzeum munkatársának, 1963-tól Antall Józsefet /későbbi főigazgatót, 1990-től miniszterelnök/ előbb részállásos tudományos kutatóként, 1964-től teljes állásban foglalkoztatott tudományos főmunkatársnak, 1966-tól igazgató helyettes lett. A Könyvtár második emeletén alakították ki munkahelyüket. Az igazgató megbízása továbbra is „politikai beleegyezésen” alapuló kérdés lett. 1963. január elsejétől e tisztségre – mivel a minisztériumi döntés értelmében az ORFI keretén belül, de a Könyvtártól független önálló költségvetési szervezetként működhetett – Varga Lajost, az ETT osztályvezetőjét – nevezték ki, akit az Egészségügyi Minisztérium jelölt. Varga Lajos tagja lett az MTA Orvostörténeti Bizottságának, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum

Bizottságának, akadémiai doktori értekezését a hazai közegészségügy történetéből írta. Mindig közegészségügy területén működött, 1947-1950 között az OKI igazgatója is volt. Varga Lajos kinevezése sokakat váratlanul ért, hiszen addig nem „mutatkozott” az orvostörténészek körében, nem látogatta a Könyvtár előadásait. Sokan az addig jelentős szervezőmunkát végző Palla Ákost várták, vagy esetleg a Semmelweis Múzeumi Bizottság valamelyik tagját. A Minisztérium felsőbb vezetésének döntése értelmében a Múzeum élére csak orvos kerülhet, aki az orvostörténelem tárgyköréből tudományos fokozattal is rendelkezik. Ebből a szempontból Bencze József is számításba kerülhetett volna, aki - amit Palla Ákosnak írt egyik levelében közölte – számított a kinevezésre. Varga Lajos valóban felkészült feladatára, amint az előbb említett múzeumi bizottság 1963. június 1-én tartott ülésének jegyzőkönyve is bizonyít, ahol mindenre kiterjedő programot terjesztett elő. Már ekkor kiderült, hogy az épület jelentős gyűjtemények befogadására kevés, így a mellette álló területen a Múzeum utcai homlokzatának copfstílusát követő épület felépítését javasolta. Ennek elvben nem volt akadálya, csak a költségvetési feltételeket kellett biztosítani. /Ez az elképzelés mindig feléledt, csak városrendezési szempontokból nem valósulhatott meg./ Varga Lajos 1963. szeptember 26.-án balesetben elhunyt, utódjáról gyorsan kellett gondoskodni. Felmerült újból Bencze József neve, akiben megvolt a „politikai bizalom”, de az ügyek vitelét ismét Palla Ákosra bízta, és igazgatóhelyettesévé nevezték ki. 1963. október 7-én Bencze József úgy írt Palla Ákosnak, hogy csak akkor vállalja a felajánlott igazgatói tisztséget, ha az anyagi szempontból megfelelő lesz, hiszen Szombathelyhez köti mindennapi élete, két állásból van jövedelme. Ekkora változásra sem anyagi, sem életvitelbeli szempontból nem készült fel, különböző betegségeire is tekintettel kell lenni. Feltehetően Bencze Józsefet később csak arról tájékoztatták, hogy a Semmelweis Múzeum igazgatója Fekete Sándor professzor lesz. Palla Ákos 1963. november 1.-től a Könyvtár szaktanácsadójának Bencze Józsefet nevezte ki, aki feladatait Szombathelyen végezte.

1963. október 7.-én Farkas Károly, az ORFI igazgatója – igaz ideiglenesen - munkaszerződést kötött Fekete Sándor professzorral, a Szövetség utcai Kórház /volt Poliklinika/ nyugalmazott igazgatójával a Semmelweis Múzeum vezetésére. Fekete Sándor professzor a kor magyar nőorvoslásának legnagyobb egyénisége volt, akinek nyugdíjazása orvosi körökben nagy felháborodást váltott ki. A Fővárosi Tanács Egészségügyi Osztályának vezetője kézbesítővel küldte ki azt a levelet, amelyben minden indoklás nélkül azonnali hatállyal nyugdíjba küldte Fekete Sándor professzort. A kézbesítő egy másik levelet is átadott, amelyben az egyik kolleganőjének orvosi vizsgálatát kérte Fekete Sándortól. Ez a nyugdíjazás, főleg annak körülményei felháborodást váltott ki és Zoltán Imre professzor, az orvosi kar dékánja, a

kormány- és pártkörökben az egyik legtekintélyesebb orvos kérésére Varga Lajos helyére a szakmai mesterének tekintett Fekete Sándor nevezték ki.

Fekete Sándor bölcs vezetője lett – 1964. január elsejével nevezték ki igazgatónak – a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumnak, a múzeumi munkába elvi és gyakorlati szinten nem szólt bele, inkább egyetemi és akadémiai szervezetek előtt képviselte a Múzeum és az orvostörténelem ügyét.. Megtanulta az orvostörténelmet, orvosi vonatkozásban bármikor állást foglalt, foglalkozott Semmelweis életművével, élet nagy ajándékának tartotta, hogy „Semmelweis hamvait őrző ház igazgatója” lehetett. Helyettesének Antall Józsefet nevezte ki, akiben jó szemmel felismerte tehetségét, fáradhatatlan munkabírását, kivételes szaktudását. Fekete Sándor és Palla Ákos kapcsolata hűvös, de korrekt volt, mivel a könyvtár igazgatója – több éves munkája nyomán – vesztésnek érezte magát. /1964. október elsején a Múzeum munkatársai hivatalosan is átköltöztek az Apród utcai épületbe, ezen a napon Palla Ákos hivatalosan is kérte felmentését az igazgatóhelyettesi beosztásból./ Palla Ákos érzéseit Spielmann Józsefnek , 1964. március 5.-én írott levelében mondta el. „ A Semmelweis Múzeum szervezési és építési munkálatai minden időmet annyira igénybe veszik, hogy magánügyein intézésére nincs időm. Istentelen undorító az egész, de viszont valakinek végezni kell. Az új igazgató már ki van nevezve, így most Varga utóda Fekete Sándor nőgyógyász lett, aki szakmailag annyi felkészültséggel rendelkezik, hogy feltehetően hallott már valamit az orvostörténelemről. Miután pedig a minisztérium úgy döntött, ennek a szervnek, amit velem elkészítetnek, csak orvos lehet az igazgatója, ám lássuk a medvét, az Isten nagyobb dicsőségére.”

A Múzeum munkatársainak az Apród utcába történt átköltözésével a Könyvtárral való kapcsolatai nem szakadtak meg: folyamatosan adták át „leltárkönyvileg” az 1950-es évektől folyamatosan begyűjtött és nyilvántartásba vett múzeumi tárgyakat, illetve a Könyvtár nyilvántartásaiba bevett nyomtatványokat, amelyeknek a Múzeum lett végleges őrzési helye. A tárgyak, könyvek, érmek, festmények, nyomtatványok, oklevelek, stb. átadása kb. két esztendővett igénybe, míg végleg megtörtént az átadás. A Múzeum másik fontos feladata a kiállítási tér kialakítása, illetve az ide szánt nagyobb terjedelmű műtárgyak restaurálása, végleges beépítése lett. Ez utóbbiak közé tartozott Gömöri Károly által 1813-ban készített patikabútorzat, amelyet az 1950-es évek elején kimozdítottak eredeti Király utcai helyiségéből és a szakszerűtlen tárolás következtében súlyos károkat szenvedett. Már 1964 őszén világossá vált, hogy az Emlékháznak szánt épület alkalmatlan a múzeumi céloknak, így a kiállítási tér egyik részében kellett a hivatali munkaszobákat kialakítani, bár a szűknek ítélt munkaszobákba telepítette be az Egészségügyi Minisztérium az 1966-ban felállított Magyar

Orvostudományi Társaságok és Egyesületek Szövetségének hivatalát. Gondot jelentettek a raktárak, mert a kertre nyíló, hatalmas vasajtók mögött levő raktárhelyiségek vízerek lettek. Az épület nem volt alapincézve, így a Vár felől érkező talajvíz komoly nedvesedést okozott. Az épületben vendégszobákat is terveztek, amelyeket megszüntettek, raktárrá alakították át. A súlyos elhelyezési probléma ma is „létezik”, megoldására még nem született jó ötlet.

1965-ben ideiglenes kiállítást kellett szervezni, mivel ebben az évben volt Semmelweis Ignác halálának centenáriuma, és az Egészségügyi Minisztérium a Magyar Tudományos Akadémiával közösen akart nemzetközi részvétellű tudományos kongresszust rendezni, amelynek keretén belül felavatásra került a Múzeum is. A kiállításra biztosították a megfelelő pénzügyi kereteket, amelyből színvonalas kiállítási berendezéseket készítettek, restauráltattak, stb. Az 1965. augusztus 13-14.-én tartott tudományos ülés és a Múzeum hivatalos megnyitása valóban az érdeklődés középpontjába állította az intézményt: véglegesen eldőlt, hogy országos múzeummá kell szervezni a hivatalos nevén működő Semmelweis Emlékházat, ami hamarosan rendeletben megjelent. Ugyancsak gyakran felvetődött szakmai és minisztériumi körökben, hogy két azonos feladatot ellátó – az Orvostörténeti Könyvtár és az Orvostörténeti Múzeum – közgyűjteményt célszerű egy intézményben egyesíteni. A nemzetközi tudományos életben jó hírnévvel rendelkező Orvostörténeti Könyvtár személyi állományát növelni kell, hiszen a hirtelen megnövekedett olvasói létszám és tájékoztatási igény sokrétűvé vált. Ehhez kell a könyvtári feldolgozást gyorsítani, több szempontú kéréseknek megfelelővé tenni. A Múzeum is személyi fejlesztést igényelt, történelmi és művészettörténelmi végzettségű munkatársak segítségével a gyűjtemények tudományos feldolgozását kell szorgalmazni. Másik megoldásra váró feladat az egykori Orvosegyesület és a Budapesti Orvosi Kör iratanyagának hivatalos levéltárba történő szervezése volt. A kérdést ekkor nem lehetett megoldani, hiszen a két intézmény még külön-külön működött, mindegyik intézeti igazgató csak a saját vezetésével akarta a „kérdést” megoldani, viszont a Minisztérium ebben a kérdésben – figyelembe véve az akkor tervezett úgynevezett új gazdasági mechanizmusnak az állam működését egyszerűsítő elképzeléseit – nem akart dönteni. Erre utal például a tudományos élet átszervezése is, így az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete keretei között működtetett orvostudományi társaságokat egy szövetségbe – MOTESZ – tömörítette, amely az Egészségügyi Minisztérium felügyelete alatt tevékenykedett. Ez a Szövetség biztosította az „ellenőrzött” nemzetközi kapcsolatok tartását, szabadabbá tette az egyes társaságok hazai működését, valóban szakmai és tudományos szempontok érvényesültek a társaságok tevékenységében. Ezzel „megszabadították” a társaságokat a szakszervezetekben uralkodó „mozgalmároktól”. Az orvostörténeti társasági életet közvetlenül érintette, hogy az

Orvostörténeti Szakcsoport 1965-ben hozott döntésével átalakult Magyar Orvostörténeti Társasággá, amely 1966. április 29-én a MOTESZ tagja lett.

Az átszervezésnek kicsit „központosítási” íze volt, viszont az állam bizonyos területeinek átszervezésével „megtisztítottak” több igazgatási régiót áldemokratikus /például a szakszervezetektől/ formától. 1965-ig minden orvostörténeti kérdés megoldásában ki kellett kérni az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének véleményét, fontos volt annak állásfoglalása, stb. Az Orvostörténeti Szakcsoport vezetősége lényegében a Szakszervezet döntéseitől függött, önálló véleményt nem fejtett ki. Ezt az MTA Orvostörténeti Bizottsága sem ellensúlyozta, amelynek jegyzőkönyveiben gyakran javasolják a Szakszervezet álláspontjának kikérését. Talán ezt akarta „kikerülni” Farkas Károly professzor, az Orvostörténeti Szakcsoport elnöke, amikor az egészségügyi miniszternek javasolta, hogy a Minisztériumon belül jelöljenek ki az orvos- és gyógyszerészettörténeti kérdések intézésére külön szakelőadót, illetve az Egészségügyi Tudományos Tanácson belül orvostörténeti bizottság megszervezését. Ekkor mindkét javaslatot elutasították, más az utóbbi 1968-ban megvalósult.

Nemzetközi kapcsolatok

Az Országos Orvostörténeti Könyvtár alapításától kezdve bel- és külföldi kapcsolatok, kiépítését tervezte, de a „könyvtár bizonytalan helyzetében erre nem gondolhatott csak a Könyvtár hivatalos megnyitása után, tehetett kísérletet. Még 1951 őszén Elekes György és Palla Ákos megbeszélésein pontosan felvázolták az egyetemekkel, akadémiai és intézményekkel történő kapcsolatok rendszerét, amelyhez valóban az orvostörténeti előadások megindítása, rendezett könyvtári körülmények kellettek. A hivatalos megnyitó után Rusznyák István, a MTA elnöke közvetítésével kiépült a moszkvai és a harkovi orvosegyetemek orvostörténeti intézeteivel a kapcsolatfelvétel, amely először adatszolgáltatásokra, orosz nyelvű kiadványok megküldésére szorítkozott, később – 1957-ben – a moszkvai egyetem orvostörténeti intézetére, elsősorban Petrov professzor meghívásaira korlátozódott. Ismerve az adott kort, a külkapcsolatok – még a szocialista országok vonatkozásában is – a felettes hatóságok engedélyével történt, a nyugati kapcsolatokat biztonságpolitikai szempontokból vizsgálták, engedélyezték, rendszeresen ellenőrizték. Minden egyes esetet jelenteni kellett, illetve a kapott levelekre adott válaszokat is be kellett mutatni. A rendszert szigorúan betartották és betartatták. Az Magyar Tudományos Akadémia intézetei és az egyes osztályok irányítása alá sorolt tudományos társaságok önálló külkapcsolatot csak az MTA elnöksége alá

tartozott külkapcsolatok osztálya felügyeletével és ellenőrzésével létesíthettek. Annak ellenére, hogy valamivel nagyobb volt a mozgásterük, de az előbb említett külkapcsolatok osztálya a Belügyminisztérium kihelyezett részlegeként tevékenykedett. Az egyes minisztériumok költségvetési keretében működött tudományos intézetek külkapcsolatai az előbbi rendszerben épülhettek, a többszörös ellenőrzés valóban az önállóság legapróbb lehetőségeit is kizárták. Később az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete keretén belül megszervezett Orvostörténeti Szakcsoport külkapcsolatai elsősorban a szocialista országokkal való kapcsolattartásra korlátozódott, minden elképzelést egyeztetni kellett a Szakszervezettel, akiktől a rendezvényekre a pénzügyi fedezetet is kérni lehetet. Nyugati résztvevőt meghívni szinte lehetetlen volt, ha igen, azt már a felügyelő minisztérium nemzetközi kapcsolatok főosztálya engedélyével és pénzügyi segítségével lehetett. Ezen a rendszeren csak az 1960-as években történt változás, ami látszólag szabadabb lett, de ellenőrzési szempontból semmi nem változott.

Az Országos Orvostörténeti Könyvtár megalakulása után csak hazai intézményekkel állt kapcsolatban, elsősorban a vidéki egyetemekkel, könyvtári közgyűjteményekkel. Lényegében beszállítás és úgynevezett begyűjtés volt a kapcsolatok tárgya, de ezekre épült fel később a szilárd kontaktusok rendszere. A kapcsolatteremtés eszköze 1952 márciusától a Könyvtárban megrendezésre került orvostörténeti előadások lettek, a minden egyes előadás előtt felvett résztvevői névjegyzékeken a „régik” kutatók mellett főleg intézetek képviselői szerepelnek, majd őket felváltották az adott intézményekből érkezett szakmai érdeklődők és kutatók. Az előadásoknak valódi kapcsolatépítő szerepe lett, sokan a meghívókon, illetve az Orvosi Hetilapban megjelent hirdetésekben vettek tudomást a Könyvtár létezéséről. A Könyvtár ezen megjelenési formája szervező erővel rendelkezett, gondoljuk csak az akadémiai bizottság és a szakcsoport gondolatára, amelyekből nemcsak az Orvostörténeti Könyvtár háttéré épült ki, de versengés indult be a hazai orvostörténeti élet megszervezéséért. Ennek természetesen voltak pozitív és negatív vonatkozásai: hosszabb távon a Könyvtár nem lehetett a kiépülő rendszer irányítója, de olyan szervezetre volt szüksége, amely nem ellenséges az intézménnyel. Az 1950-es években /de később is/ a rendszer ideológiája nagy fegyvernek „bizonyult”, ezzel bárkit be lehetett emelni vagy kizárni a közéletből. A jegyzőkönyvekben ismételtelen megjelenő „jobboldali ideológia megtestesítője”, voltak „hibás jobboldali megnyilvánulások” kifejezések valódi küzdelmet tükröztek. Valóban átlépték a tudományos élet kereteit, előbb a tisztségviselésre kizemelt személy „politikai múltját” vizsgálták, csak másodsor vették figyelembe a tudását./Példa erre Farkas Károly professzornak a szakcsoport elnöki tisztségre

történt jelölésének esete, hiszen sokáig „vizsgálatták” alkalmasságát, melynek oka, hogy nem volt az MSZMP-nak a tagja./

Az Országos Orvostörténeti Könyvtár első „nyugati” kapcsolata 1952. januárjában épült ki Bartók Imre egyetemi magántanár, a hazai szemésztörténeti kutatások jeles képviselőjének közvetítésével a Délafrikai Köztársaságban élő dr. N. Finn /az 1930-as években Magyarországról elszármazott dr. Finn Nándor / főorvossal, aki a Magyarok Világszövetségének Hírek c. kiadványában találkozott az Országos Orvostörténeti Könyvtár megalapításáról. A felsőbb hatóságok által engedélyezett kapcsolatból számos igen értékes könyvvel és a múzeumi gyűjtemény ritka népi gyógyászati tárggyal gyarapodott. Mai szemmel szinte nevetséges ellenőrzési rendszerhez kellett idomulni, sőt az ajándékozott könyvek és tárgyal bonyolult vámellenőrzéseken estek át, ami egy szigorú ellenőrzési folyamatot tükröztek.

Az egyéni kapcsolatokból épült ki az Országos Orvostörténeti Könyvtár romániai kapcsolatai: részben Jáki Gyula professzoron keresztül, aki a szegedi orvosegyetemi kapcsolatrendszerből ajánlotta be a marosvásárhelyi orvosegyetem orvostörténész professzort Spielmann Józsefet, a jeles orvostörténész Kótay Pál, majd Izsák Sámuel. Az előbbieken keresztül került kapcsolatba a Könyvtárral a 20. századi közép-európai orvostörténeti kutatás kiváló egyénisége, Valériu Bologa kolozsvári egyetem orvostörténelem professzor. Az Orvostörténeti Könyvtár legerősebb külföldi kapcsolata Románia lett, hiszen az erdélyi kutatókon kívül kapcsolat épült ki a bukaresti, a iasi egyetemek orvostörténeti tanszékeivel, lényegében a román tanszékeken keresztül a szófiai, a plovdivi egyetemekkel is. 1960-ban hivatalosan is aláírták a magyar-román orvostörténeti kutatásokat, segítő egyezményt, bár az aláírók személyükben csak Marosvásárhelyt és Kolozsvárt képviselték, de a nyilatkozatban egész Románia ilyen irányú érdekeiről nyilatkoztak. Az akkori rendszer csak az ismert személyekben bízott, így nem lehet csodálkozni, hogy csak az addig ismert személyek jöttek Budapestre, illetve a román intézményekbe tanulmányútra, illetve tudományos rendezvényekre.

Az előbbi bizalmi rendszer fokozottabb mértékbe jelentkezett a magyar-szovjet kapcsolatok kiépítésében és működésében. Az Orvostörténeti Közleményeken keresztül épültek tovább a szovjet kapcsolatok, hiszen Moszkván, Harkovon keresztül a leningrádi, a minszki, a kijevi egyetemekkel is kapcsolat létesült. Az ungvári egyetemen Szilvay Konstantin lett a magyar-orosz kapcsolatok igazi tudományos szervezője, aki valóban magyar volt, de „modoros elvtársi” levelei nagy óvatosságról és a „népek barátságának” gyakori hangoztatásával leplezett jóindulatáról tanúskodnak. Schultheisz Emil és Tardy Lajos 1960-ban megjelent

Magyar-orosz orvosi kapcsolatok c. könyvéhez nemcsak tanácsokat adott, a maga lehetőségeit mozgósítva segítette Tardy Lajost, oroszországi kutatásait is. Attól függetlenül, hogy külön szovjet-magyar orvostörténeti együttműködést rögzítő nyilatkozat vagy megállapodás nem született /ez abban a korban magától érthető volt/, 1955-től szinte évente csak Borisz Petrov akadémikus, a moszkvai I. sz. Orvostudományi Egyetem orvostörténeti tanszékének vezetője jött Budapestre, 1959-től az Orvostörténeti Szakcsoport vándorgyűléseit látogatta. Ezt magyar részről befolyásolni nem lehetett, sőt más személyre sem lehetett javaslatot tenni. A szovjet egyetemekkel történt levelezésből kitűnik, hogy sok kiemelkedő tudású orosz orvostörténész működött több helyen, akik szakszerű és elmélyült vizsgálódásokra, utaló kérdéseikre kértek választ.

Az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetén és az Egészségügyi Minisztériumon keresztül került kapcsolatba a Könyvtár és az Orvostörténeti Szakcsoport a Német Demokratikus Köztársaság egyetemein működő orvostörténeti tanszékekkel, bár ezt megelőzte néhány egyéni kapcsolat. Ez utóbbiakra az Orvostörténeti Közlemények kiadása után került sor, amikor a nagyobb könyvtárakba megküldött számokban megjelentetett közleményekre reagáltak, illetve ezekkel kapcsolatban tettek fel szakmai kérdéseket. Az egyéni kapcsolat szélesebb lett, mint a hivatalos, de magyarországi rendezvényeken megjelenő személyek nem minden esetben voltak kutató vagy tanszékeken működő orvostörténészek. Az NDK területéről sokkal nehezebb volt egy szakmai rendezvényre kiutazni, mint Romániából, bár innen is hivatalos meghívólevél és a bukaresti Egészségügyi Minisztérium különleges engedélye kellett. /Spielmann József 1958. évi meghívása is majdnem két évet vett igénybe, míg megkapta a kiutazási engedélyt./ A leggyakoribb levélváltás – csak szakmai kérdések és kérésekre korlátozott levelek esetében – Spielmann József, Izsák Sámuel, Valeriu Bologna és a Könyvtár vezetője között volt, amelyben orvostörténeti jelentőségű személyekre, eseményekre, könyvekre kértek információt. Az 1950-es évek közepéig magánjellegű „információ cserére” nincs utalás, hiszen a román hatóságok ellenőrizték a külföldi kapcsolatokat, mégha azok hivatalosak és „baráti országba” küldött levélben szerepeltek.

Az előbbiekhöz hasonló kapcsolatok jellemezték a Könyvtár és más „szocialista országok” egyetemeivel/Prága, Olmutz, Krakkó, Wroclaw, Zágráb, Berlin, stb./ képült szakmai kapcsolatait, amely 1955-től több európai és az amerikai egyetemekkel, orvosi könyvtárakkal és orvos- és gyógyszerésztörténeti társaságokkal, kutatóintézetekkel bővült. A kapcsolatépítés igazi „eszköze” az Orvostörténeti Könyvtár Közleményei volt, amelynek kinyomtatott 500 számának felét engedélyezett nyugati címekre megküldtek. Erre épült a Könyvtár kiadványcsere rendszere, így az Orvostörténeti Könyvtárban már megtalálható volt

az összes jelentős orvos-, tudomány- és gyógyszerészettörténeti folyóiratot. A folyóirat kiadásában kételkedők is elismerték, hogy a lap valódi szakmai bravúr lett. 1957. július 2.-án kelt, az Országos Széchényi Könyvtárnak címezett jelentésben a Könyvtár a Közleményeken keresztül harminc országból kapott cserepéldányt és orvostörténeti folyóiratot, de az intézetek között kiépített szakmai kapcsolat révén 45 országgal álltak szakmai levelezésben. Lényegében erre a kiadványcserére épült a devizaigényes könyveknek a kiadványcsere útján való beszerzése. A cserepéldányok átvétele bonyolult volt: a Vámhivatal felé igazolni kellett cserepéldány „jogosságát”, valamint azt, hogy ingyen érkezett be az országba. Gyakran egy-egy könyv „dokumentációja” egy köteg iratot jelentett, de ebben az időben az intézménynek adott valutakeretből talán egy könyvet lehetett megrendelni, illetve megvásárolni.

E siker jogosította fel a Könyvtár köré csoportosuló kutatókat, hogy szakmai szempontból sürgessék az orvostörténeti szakcsoport megalakítását, a Nemzetközi Orvostörténeti Társaságba történő bekapcsolódást, ami ugyancsak felülről engedélyezett tevékenységet jelentett. Az Országos Orvostörténeti Könyvtár ugyan nem kezdeményezhette az akadémiai bizottság megalakítását, de szorgalmazta Az Egészségügyi Tudományos Tanácson belül az orvostörténeti munkabizottság megszervezését. A minisztérium az elképzelésekkel kapcsolatban megértő volt, de a végleges formák kialakulásáig javasolta az Orvostörténeti Közlemények szerkesztőbizottságának „politikai megerősítését”, amit szakmai kérdésekben hivatalosan képviselőnek ismert el.

Természetesen a külkapcsolatok kiépülése még nem jelentette a közvetlen személyes kapcsolatokat: a legjobb helyzetben – mint az előzményekben vázoltunk - magyar-román kapcsolatok voltak, ami a magyar-román államközi szerződés egészségügyre vonatkozó pontja értelmében, a két ország Egészségügyi Minisztériuma éves szakembercsere programján keresztül valósított meg. Az államközi kapcsolatok adta lehetőségeket egészítette ki az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete, akik az állami kapcsolatoktól függetlenül saját kapcsolatokkal is rendelkeztek. Ettől függetlenül nehezen haladtak a meghívásos ügyek, így érthető, hogy a marosvásárhelyi Spielmann József és Kótay Pál 1955-1960 között csak egy-egy alkalommal járhattak Budapesten, miközben igen értékes adatokat juttattak az Orvostörténeti Könyvtárnak, rendszeresen publikáltak a Közleményekben.

A nyugati országok orvostörténeti szervezeteivel és tudományos rendezvényeivel „élő közvetlen” kapcsolat nem volt, hiszen ilyeneken való részvételre kivételes esetekben sem adtak engedélyt, illetve a kiutazásra „devizakeretet”. Az egyéni részvételt gátolták útlevél „problémák” és a „deviza gondok”. Valamivel jobb helyzetben voltak az MTA alá tartozó tudományos társaságok, de – mint említettük – kapcsolattartásukat ellenőrizték, kiutazni csak

a rendszerhez igen „közel állóknak” lehetett. Ennek ellenére az 1950-es évek végére az Országos Orvostörténeti Könyvtár 210 külföldi intézménynek küldte meg a Közleményeket, ezek közül 143 országgal állt szakmai levelezésben.

A jelentős nemzetközi kapcsolat még nem jogosította fel az Országos Orvostörténeti Könyvtárat, rajta keresztül az Orvostörténeti Szakcsoportot, hogy felügyelő hatóság engedélye nélkül önállóan vegyen fel újabb kapcsolatot, bekapcsolódjon a nemzetközi tudományos élet szervezeteibe. Példa erre, hogy „megrótták” Oláh Andort, hogy „engedély nélkül” elfogadta a Nemzetközi Orvostörténeti Társaság felajánlott tagságát. /Oláh Andor 1958-ban meghívással rokon látogatáson volt Franciaországban és Párizsban felkereste a Nemzetközi Orvostörténeti Társaság meghirdetett tudományos ülését. Az egyik előadáshoz hozzászólt, aminek alapján az üléelnök a Nemzetközi Orvostörténeti Társaság állandó irodájának rendes tagságra terjesztette fel Oláh Andort. Az erről szóló értesítésre „tört ki a botrány”, hogyan, miért vett részt azon az ülésen és ki jogosította fel a tagság elfogadására. A tagságról Oláh Andornak hivatalosan le kellett mondani, bár a NOT továbbra is tagnak tekintette./ Még az 1960-as évek közepén is bonyolult állami engedélyezéssel lett a Nemzetközi Orvostörténeti Társaság tagja Bencze József, Haranghy László. Másik példa: 1960. januárjában Raffy Ádám javaslatot tett Palla Ákosnak, hogy az Országos Orvostörténeti Társaság vagy az Orvostörténeti Szakcsoport vegye fel a kapcsolatot a Reggio Emiliában megalakult /1960. június 5./ Nemzetközi Kórháztörténeti Társasággal, amelynek alapszabályzatát is megküldte. Palla Ákos 1961. január 6-án kérelmmel fordult a Minisztériumhoz, amit 1961. február 23.-án elutasítottak: „Az Egészségügyi Tudományos Tanács véleménye szerint ilyen külföldi kapcsolat – szakszervezeti szakcsoport esetében sem – nem létesíthető.” Ezután szól az 1966-ban megalakulásra került MOTESZ szervezéséről és lehetőségeiről, de addig is „nincs lehetőség arra, hogy kijelölt személy hazánkat képviselje, tehát ilyen ügyben külföldre utazhasson.”

A fennállt rendszer „betegesen” elutasított minden olyan kapcsolatfelvételt, amely közvetlen személyes kapcsolatot feltételezett, illetve nem tudta ellenőrizni a külföldi rendezvényeken történeteket. Ez a bizalmatlanság zárta el a magyar tudományos életet a nemzetközi tudományos szervezetektől, illetve a tudományos társasági élettől. Az Orvostörténeti Könyvtár és az Orvostörténeti Szakcsoport két alkalommal is megpróbálta az Egészségügyi Minisztériumon keresztül a Nemzetközi Orvostörténeti Társasággal való kapcsolatfelvételt, de mindig elutasították. 1956 után megpróbálták a szocialista országok közötti tudományos kapcsolattartás új formáját kialakítani, amit nemzetközi egyezmények vagy két ország megállapodása koordinált volna. Ez valóban jelentős előrelépést jelentett az 1950-es évek

elején volt teljes elzárkózástól, de ez sem jelentette a teljes mozgás szabadságot. Ekkor is mindenhez engedélyt kellett kérni, javaslatok, hozzájárulások, véleményezések sokaságát kívánták meg. A másik új forma a „megtervezett ütemtervek” voltak: például évente mindenre volt valamiféle keret, ezen belül lehetett utazni valahová. Erre ajánlani kellett, de figyelembe vették az „ajánlott személy” megbízhatóságát, munkakörét, tömegszervezetekben kifejtett munkáját, stb., legkevésbé szakmai felkészültségét. Ha éppen nem azt jelölték, akinek azon lehetőségen belül „dolga lehetett” volna, azt megnyugtatták, hogy jövőre biztos sikerülni fog, de értse meg, hogy „x” most ilyen-olyan ok miatt megérdemli. /Az Orvostörténeti Szakcsoport levelezésében több ilyen adat található./

Az Orvostörténeti Könyvtár nemzetközi kapcsolatai semmivel sem volt rosszabb, mint a hasonló intézményeké, csak találtak egy olyan lehetőséget – a kiadványcserét –, amit nem lehetett hivatalosan elutasítani vagy korlátozni. Ha egy ponton – például a Nemzetközi Orvostörténeti Társasággal való közvetlen kapcsolatfelvétel – túl lépték a megszabott határt, akkor kemény elutasításban részesültek. A szabadabbnak tűnő szocialista országokkal való kapcsolattartás is csak a megbízhatóság elvén nyugodott, mindig azok jöttek és utaztak, akikben bizalom volt, ezen változtatni vagy bővíteni nem lehetett.

Az orvostörténelem oktatása

Az 1950-es évek orvostörténeti közéletének lényeges kérdése az orvostörténelem oktatásának problémája volt. 1945 után az egyetemi orvosképzésből kiemelték az orvosi múlt oktatását, ami ellent mondott az európai és az úgynevezett szocialista országok gyakorlatával. Az Országos Orvostörténeti Könyvtár köré tömörülő idősebb és ifjabb kutatók egységes törekvése éppen az orvostörténelem egyetemi oktatásának megoldása lett. Szinte nem volt olyan tervezet, beadvány, nem történt olyan szakmai testület megszervezése és céljainak meghatározása, amelyben nem szerepelt volna az oktatás megvalósításának kérése. Az 1952-től különböző formában megalakult MTA orvostörténeti bizottságai is programjukban állandóan ezt a célt szerepeltették, bár 1951-ben életre hívott középfokú egészségügyi szakembereket képző szakiskolában már tanították, fokozatosan bevezették a továbbképzésbe is. Ezeknek jó minőségű tankönyveket írtak, míg az egyetemekkel kapcsolatban már nem volt egységes az álláspont. Az 1958-ban megalakult és Haranghy László akadémikus vezette MTA orvostörténeti bizottság valóban minden eszközt megragadott az egyetemi oktatás megvalósítása érdekében. A bizottság valóban befolyásos szakemberekből állt: Farkas Károly, Szodoray Lajos, Daday András, Gortvay György, Regöly-Mérei Gyula, Bencze József, Palla

Ákos, Morelli Gusztáv, Réti Endre, Székely Sándor, meghívottként Katona Ibolya, Hahn Géza, Halmai János, Mozsonyi Sándor. Igaz, 1958-ban már a Budapesti Orvostudományi Egyetem általános orvostudományi karán Regöly-Mérei Gyula rendkívüli tárgyként 15 előadásos orvostörténeti sorozatot hirdethetett meg, bár 30-40 hallgatóval „működött”, mégis eredménynek számított. Ettől függetlenül az akadémiai bizottság 1959. június 11.-i ülésén Szodoray Lajos professzor elnökletével munkabizottságot küldött ki az orvostörténelem oktatásának programjának és tantervének kidolgozására.

Az előbbi tervezet elkészült, felterjesztették az MTA elnökének, az egészségügyi miniszternek, az oktatásügyi miniszternek, de nem sok sikert értek el. A sikertelenség oka a kérdés „túlzott ideológiai hangsúlyozásában” keresendő: a bizottság nem foglalt egységes álláspontot az orvostörténeti tanszékek /négy egyetemre vonatkoztatva/ megszervezésének kérdésében. A bizottság budapesti illetőségű tagjai e kérdésben csak a Budapesti Orvostudományi Egyetemet „favorizálták”, a vidékiek estében vagy megbízott előadóval akarták megoldani a kérdést, de többen – Székely Sándor, Réti Endre, Hahn Géza és Katona Ibolya – a marxizmus-leninizmus tárgyon keresztül látták megoldani az orvostörténelem oktatását, úgy, hogy az ideológiai képzés ne szenvedjen óra számot, a leadásra kerülő tananyagban – kiemelt problémákat – orvostörténeti adatokkal is közelítsék meg. A másik megoldás, jelöljenek ki súlyponti orvostörténeti kérdéseket és azokat a marxista- leninista ideológia és a dialektikus materializmus vonatkozásában, tárgyalják és helyezték „helyes megvilágításba”. A határozatlanság, illetve a túlideologizálás buktatta meg az orvostudomány történetének egyetemi kötelező oktatását, bár már felvetődött, hogy az egészségügyi szervezés tárgykörében is oktathassák. Itt a „buktató” a tárgy bizonytalan léte volt, illetve csak az orvostörténelem szűkebb területét /közegészségügyi gondolkodást, a tisztiorvosi ismeretek alakulását, stb./ ismertethették volna.

Az akadémiai orvostörténeti bizottság negyedévente ülésezett, hosszú jegyzőkönyveiben vagy az elmúlt időszak összefoglalását rögzíti, vagy az adott téma „ideologizálásával” foglalkoztak. A tagság megoszlott: az idősebb tekintélyes szakembereket már egyedül Daday András képviselte, mellette Farkas Károly, Szodoray Lajos, Palla Ákos és Regöly Mérei Gyula valóban a szakmai érdekekért foglalt álláspontot, míg Hahn Géza, Székely Sándor és Réti Endre a marxizmus, a „haladó szemlélet” szemszögéből tárgyalták a felvetett témákat. Központi helyet foglalt el az oktatás elvi kérdései, a különböző tudományos rendezvények ideológiai meghatározása, stb. Bencze József eredménytelenül próbált közvetíteni a bizottság tagjai között, míg Haranghy László akadémikus, bár az orvostörténelem nem volt tudományos tevékenységének igazi területe, a maga akaratát érvényesítette, ami inkább hátráltatta az

ügyet. Az orvostörténelem oktatásának kérdése nem oldódott meg, az orvosegyetemektől függően csak szemináriumi szinten kapott lehetőséget.

1.

NÉVJEGYZÉK

ALFÖLDY Zoltán /1904-1992/ mikrobiológus, egyetemi tanár, Kossuth-díjas /1962/ , 1951-1974-ben a SOTE mikrobiológiai intézetének igazgatója, tanszékvezető egyetemi tanár. Az ETT titkára /1951-1968/, elnöke /1968-1974/. Számos alapvető mikrobiológiai monográfia és tankönyv szerzője. Orvostörténeti munkája: Hőgyes Endre élete és munkássága. Bp. 1962.

ABÁDI Gyula orvos, az Egészségügyi Minisztérium osztályvezetője, később az Orvostörténeti Szakcsoport és vezetőségének tagja.

BALOGH András kecskeméti belgyógyász főorvos. Surányi Gyula felhívására foglalkozott orvostörténelemmel, tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak, vezetőségének.

BALOGH János /1922-1998/ sebész, 1953-tól a Szent János Kórház főorvosa. Elsősorban sebészettörténettel foglalkozott, feldolgozta a Szent János Kórház történetét. Tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak, majd az Magyar Orvostörténeti Társaságnak.

BENCZE József /1893-1970/orvos, főorvos, tiszti főorvos. 1922-1944-ben körorvos, 1944-ben deportálták. 1945-1949-ben városi főorvos, 1949-1956-ban börtönorvos, 1956-tól Szombathely tiszti főorvosa. 1958-1964-ben az MTA Orvostörténeti Bizottságának tagja, 1958-1966-ban az Orvostörténeti Szakcsoport, 1966-1970-ben a Magyar Orvostörténeti Társaság főtíkája, A Nemzetközi Orvostörténeti Társaság tagja, Vas megye és Szombathely orvostörténeti emlékeivel foglalkozott.

BERDE Károly /1891-1971/ orvos, bőrgyógyász, egyetemi tanár. A kolozsvári, majd a szegedi bőrklinika munkatársa, 1930-tól egyetemi tanár, klinikaigazgató, 1939-1940-ben dékán, 1940-1945-ben Kolozsvárott egyetemi tanár. 1945-1961-ben az Orvostovábbképző főorvosa. Kiváló bőrgyógyászati monográfiák szerzője. Feldolgozta a szegedi és a kolozsvári bőrklinika történetét

BARTÓK Imre orvos, szemorvos, egyetemi magántanár. A Magyar szemészet történet Bp.1960. c. orvostörténeti könyv szerzője. Tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak és a Magyar Orvostörténeti Társaságnak

BERNDORFER Alfréd /1904-1985/ orvos, sebész. A második világháború alatt katoniorvos, 1945 után különböző fővárosi kórházban sebész, 1957-től a Heim Pál Gyermekkorház főorvosa, kiváló sebészeti munkák szerzője Foglalkozott embriopatológiával,

plasztikai sebészettel. Orvostörténeti munkáiban plasztikai sebészettörténettel és rendellenességek eseteivel foglalkozott. Kiemelkedő könyvgyűjtő volt

BÓKAY Árpád /1856 – 1919/ orvos, egyetemi tanár, MTA lev. Tagja, az Orvosegyesület múzeumi bizottságának, egyesületi elnök, több orvostörténeti tanulmány szerzője.

BIRÓ Imre /1905-2000/ szemész, főorvos, az orvostudományok doktora /1978/. egyetemi magántanár. 1931-1935-ben a szemészeti klinika gyakornoka, 1935-1940-ben tanársegéd, 1940-1945-ben a Kaszab Poliklinika főorvosa, 1951-1975-ben a Sportkórház főorvosa. Az örökletes szembetegségek nemzetközileg elismert szakértője Jelentős orvostörténész. Grósz Emil munkásságának kutatója

BIRTALAN Győző /1929- / orvos, orvostörténész, egyetemi tanár. Belgyógyász, körzeti majd felülvizsgáló főorvos, az OODK főigazgatója, 1981-től a SOTE Orvostörténeti Tanszékének docense, egyetemi tanára. 1954-ben kapcsolódott be az orvostörténeti társasági életbe, az Orvostörténeti Szakcsoport, majd a Magyar Orvostörténeti Társaság tagja, vezetőségi tagja, az utóbbi főtítkára és alelnöke, Wespriemi Emlékérmes. A Nemzetközi Orvostörténeti Társaság tagja. Számos kiemelkedő orvostörténeti munka szerzője.

DADAY András /1889-1973/ orvos, orvostörténész, egyetemi magántanár. 1915-1917-ben katonarvos, 1917-1920-ban Kolozsvárott gyakorló orvos. 190-1927-ben kórházi orvos, 1*927-től OTI belgyógyász főorvos. 1934-től Szegeden az orvostörténelem magántanára, 1938-1944-ben az Állatorvosi Főiskolán az állatorvoslás történetének főiskolai tanára, 1945-től körzeti orvos. 1961-1973-ban a Szabadság téri református egyházközség világi főgondnoka. Tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak, a Magyar Orvostörténeti Társaságnak, amelynek elnökségi tagja lett. 1973-ban Wespriemi emlékérmes. 1958-1964-ben az MTA Orvostörténeti Bizottságának tagja, az Orvostörténeti Közlemények szerkesztőbizottságának tagja.

DOLLINGER Gyula /1849 – 1937/ orvos, sebész, egyetemi tanár, orvostábornok. Jeles sebész, a hazai orthopédiai sebészet megalapozója. Jeles szakíró. Módszerére építették fel az európai rákstatistikát.

ELEKES György, Diósadi /1905-1977/ orvos, orvostörténész, egyetemi magántanár. 1931-1948-ban a debreceni I. belklinika munkatársa, 1938-1944-ben az orvostörténelem magántanára, 1948-1953-ban OTI főorvos, 1953-1974-ben felülvizsgáló főorvos. 1935-ben orvostörténeti folyóiratot alapított. 1951-ben szerepet vállalt az Országos Orvostörténeti Könyvtár tudományos programjának kidolgozásában. 1975-ben Wespriemi-érmet kapott. Széles szakirodalmi munkásságot fejtet ki.

ELISCHER Gyula /1846 – 1909/ orvos, nőgyógyász, egyetemi tanár. Neves műgyűjtő, gyűjteményét a Szépművészeti Múzeumra hagyta.

FARKAS Károly /1905-1979/ orvos, kórboncnok, orvostörténész, c. egyetemi tanár. 1941-ben a gyakorlati kórbonctani diagnosztika egyetemi magántanára. 1945-től a Poliklinika főorvosa, 1974-től az ORFI igazgató főorvosa. Nevéhez fűződik az orvosképzés és továbbképzés egyik hatékony ágának, a kliniko-patológiai konferenciák rendszeres kialakítása. Megalapította az OTKI reumatológiai tanszékét, a klinikai reumatológiát. 1972-ben MTA aranyéremet kapott. Szerepe volt a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és az Országos Orvostörténeti Könyvtár szervezeti egyesítésében, elnöke volt /1958-1966/ az Orvostörténeti Szakcsoportnak, a Magyar Orvostörténeti Társaságnak /1966-1970/, elnöke volt /18958-1970/ az Orvostörténeti Közlemények szerkesztőbizottságának.

FALUDI Géza /1840-1885/ orvos, gyermekorvos, egyetemi magántanár, numizmatikus. Bókai János munkatársa, majd 1867-ben Pesten magánkórházat alapított. 1883-ban egyetemi magántanár. A Függetlenségi Párt országgyűlési képviselője volt. Jeles éremgyűjtő és a gyorsírás egyik meghonosítója.

FEKETE Sándor /1885-1972/ orvos, nőorvos, egyetemi tanár, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum igazgatója /1963-1971/. 1909-1921-ben az I. asz. Női Klinika munkatársa, 1921-1963-ban a Poliklinika igazgatója, 1963-tól Múzeumigazgató. 1946-tól egyetemi tanár. Jeles nőgyógyászati műtőorvos, Orvostörténészként Semmelweis életművével és Tauffer Vilmos pályafutásával foglalkozott. A Magyar Orvostörténeti Társaság Wesszprémi-éremmel tüntette ki.

FELVINCZI TAKÁTS Zoltán /1880-1964/ művészettörténész, egyetemi tanár. Jogásznak készült, de tanulmányai idején festéssel is foglalkozott. Budapesten szerzett művészettörténetből doktori oklevelet. 1919-ben megszervezte a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeumot, amelynek igazgatója lett. 1925-ben egyetemi tanár, majd Pécsen és Kolozsváron is egyetemi tanár. Egyik alapítója a Körösi Csoma Társaságnak, jeles művészeti kritikus.

FLESCH Ármin /1878-1953/ orvos, gyermekgyógyász, egyetemi magántanár,

GACS Rezső nőgyógyász, előbb az Irgalmas Kórház, majd az ORFI adjunktusa. Kezdetől bekapcsolódott az orvostörténeti társasági életbe, tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak és a Magyar Orvostörténeti Társaságnak.

GORTVAY György /1892-1966/ orvos, higiénikus, orvostörténész, egyetemi tanár, könyvtárigazgató. 1915-1918-ban katonaorvos, 1919-től a fővárosi közegészségügyi szolgálatnál dolgozott. 1927-ben a társadalomorvostan magántanára. 1929-től a

Népegészségügyi Múzeum igazgatója 1945-ben, Népjóléti Minisztériumban államtitkár. 1946-1949-ben az OKI igazgatója, 1957-1960-ban az OODK, 1960-1966-ban a BOTE Kari Könyvtárának igazgatója. 1960-ban elindította az Orvosi Hetilap Horus rovatát. Jeles orvostörténész, járvány-, munkaegészségtan történetével, Semmelweis életművével foglalkozott, megírta a hazai orvostörténetet 1867-ig.

GRÓSZ Emil /1865 – 1941/ orvos, szemész, egyetemi tanár. A szemészet minden területével magas színvonalon foglalkozott.

HAHN Géza orvos, orvostörténész, minisztériumi tisztviselő. Az Egészségügyi Minisztérium tudománypolitikai /1956-ig/, majd a statisztikai főosztály vezetője. Kezdetől részt vett a hazai orvostörténeti társasági élet újjászervezésében, tagja volt az Orvostörténeti Közlemények szerkesztőbizottságának, az Orvostörténeti Szakcsoportnak, a Magyar Orvostörténeti Társaságnak. Weszprémi díjat kapott 1960-ban. A marxista történetírás elkötelezett követője.

HÉJJA Pál /1897 – 1941/, honvédorvos, orvosezredes, orvostörténész. Jeles orvostörténész, elsősorban katonatorvoslás történetével foglalkozott.

HELLER Vilmos orvos, tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak.

HALMAI János /1903-1973/ gyógyszerész, gyógyszerésztörténész, gyógyszerkémikus, egyetemi tanár. 1920-tól gyakorló gyógyszerész, 1935-ben doktori oklevelet szerzett, 1939-től az egyetemi gyógyszerészeti intézet munkatársa, 1943-ban a gyógyszerismeret magántanára, 1949-től az egyetem növény és drogismereti tanszékének egyetemi tanára. 1966-ban az MGYT gyógyszerészettörténeti szakosztályának alapító elnöke, gyógyszerészettörténettel foglalkozott. Kabay- és Weszprémi érmes. Tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak, a Magyar Orvostörténeti Társaság vezetőségi tagja.

HERCZEG Árpád /1890-1958/ orvos, bőrgyógyász, orvostörténész, egyetemi magántanár. 1914-1918-ban katonatorvos, 1918-1945-ig a pesti bőrklinika munkatársa, jeles szifiliszkutató. 1931-től Budapesten az orvostörténelem magántanára, 1924-től az Orvosi Hetilap orvostörténeti rovatának szerkesztője. 1941-1944-ben a Magyar Bőrgyógyászati Társaság főtitkára, több hazai és külföldi társaság tb. Tagja. 1945-től üzemorvos. Jeles orvostörténész, Szumowski Az orvostudomány története c. alapvetésének fordítója és kiegészítője. 1952-től – betegsége miatt csak mérsékelten – bekapcsolódott az újjászervezett magyar orvostörténeti közéletbe.

HINTS Elek, farkaslaki /1893-1966/ orvos, szülész-nőorvos, orvostörténész egyetemi magántanár. Az első világháborúban katonatorvos, a kolozsvári egyetemmel együtt menekült Szegedre. Itt szerezte oklevelét, 1921-1923-ban sebész, 1923-tól a budapesti I. sz. női klinikán szakorvos, 1929-től a Stefánia Szövetség Anyavédelmi Intézetének igazgatója. 1938-ban

magántanár, 1945-től a kőbányai Gizella Kórház főorvosa. Jeles orvostörténész, Bolyai betegségének kutatója.

HÓGYES Endre /1847 – 1906/ orvos, egyetemi tanár, MTA tagja, Jeles élettani kutató, bakteriológus, 1896-ban kiadta a budapesti orvosi kar történetét. Az Orvosegyesület orvostörténeti múzeumának kezdeményezője, a z orvostörténeti szakbizottság első elnöke.

HUSZÁR György /1911-2002/ fogorvos, orvostörténész, egyetemi tanár. 1935-től a szegedi orvosi kar anatómiai intézetében dolgozott, 1937-től a fogászati klinika munkatársa, a fogorvosi kar megalakulása után egyetemi docens a fogpótlástani tanszéken. A hazai fogorvoslás történetének feldolgozója. 1952-ben bekapcsolódott az orvostörténeti társasági életbe, tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak, 1966-1992 között a Magyar Orvostörténeti Társaság alelnöke .A rendszerváltás éveiben a hazai szabadkőműves páholyok egyik újjászervezője.

HUTYRA Ferenc /1860 – 1934/ orvos, állatorvos, főiskolai tanár, MTA tagja. A hazai tudományos állatorvoslás megteremtője.

JAKI Gyula /1898-1958/ orvos, sebész, egyetemi tanár, orvostörténész. 1922-1927-ben, kórboncnok Debrecenben, 1927-től a sebészeti klinika munkatársa, 1937-ben sebészeti műtétan magántanára, 1947-1958-ben a szegedi orvosi karon a sebészet ny. egyetemi tanára Az Orvostörténeti Közlemények szerkesztőbizottsági elnöke, az Orvostörténeti Szakcsoport első elnöke.

Katona Ibolya /19214-2007/ orvos, orvostörténész. Az Egészségügyi Minisztérium osztályvezetőjeként kapcsolódott be az orvostörténeti társasági életbe. Az Orvostörténeti Szakcsoport titkára /1958-1966/, a Magyar Orvostörténeti Társaság vezetőségi tagja, a Társaság tiszteletbeli tagja /1988/. Iskolaorvoslás-, az orvosnők szerepével foglalkozott.

KÉRDŐ István /1923-1981/ orvos, belgyógyász, főorvos. Orvostörténész 1952-től az ORFI főorvosa, balneológiával és orvosi meteorológiával foglalkozott. Jeles balneológus. Az Orvostörténeti Szakcsoport, majd a Magyar Orvostörténeti Társaság vezetőségi tagja.

KISS Ferenc /1889-1966/ orvos, anatómus, egyetemi tanár, Kossuth-díjas /1952/. Jelentős tankönyvírói tevékenységet fejtett ki. Tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak, a Magyar Orvostörténeti Társaságnak.

KÓTAY Pál /1910-1986/ orvos, orvostörténész, urológus, egyetemi tanár. 1934-1938-ban a Szent János kórház főorvosa, 1940-1945-ben a kolozsvári urológiai klinika adjunktusa, 1946-tól a marosvásárhelyi urológiai klinika osztályvezető főorvosa, 1956-tól egyetemi tanár. Jeles orvostörténész, szépíró, a Weszprémi István Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza c. munka első kötetének bevezetőjét névtelenül ő írta.

KOVÁCS SEBESTÉNY Endre /1814 – 1878/ orvos, sebész, egészségügyi szervező, MTA tagja, az Orvosegyesület elnöke.

MORELLI Gusztáv /1879-1961/ orvos, fogorvos, 1923-ban a szájbetegségek magán, 1926-ban rk. egyetemi tanára, Jeles fogorvos, fogorvoslás-történettel is foglalkozott. Tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak, az Orvostörténeti Közlemények szerkesztőbizottságának.

MOZSONYI Sándor /1889-1976/ gyógyszerész, orvos, egyetemi tanár. 1912-ben gyógyszerész-, 1919-ben orvosdoktor. 1920-1934-ben miniszteri osztálytanácsos, 1934-1962-ben a bp-i gyógyszerészeti intézet igazgatója. 1940-től egyetemi tanár, javaslatára indult be az önálló gyógyszerészképzés, kari dékán. Az Ernyey József Gyógyszerészettörténeti Múzeum alapítója.

Nébenführer László bőrgyógyász, a Szent János Kórház főorvosa.

Némedi István gyógyszerész, egyetemi docens, a gyógyszerertani tanszék munkatársa.

NÉKÁM Lajos /1868-1957/ orvos, bőrgyógyász, egyetemi tanár. 1910-től a bp.-i Bőrgyógyászati Klinika igazgatója, egyetemi tanár. Jelentős bőrgyógyász, a szifilisz elleni küzdelem szervezője. Jeles könyvgyűjtő, orvostörténész. Híres könyvgyűjteménye részben az Országos Orvostörténeti Könyvtárba került.

ORAVETZ Pál 1895-1962/ orvos, fogorvos, egyetemi tanár. 1938-ban magántanár, 1946-ban rk. egyetemi tanár, 1948-tól egyetemi tanár a bp.-i orvosi karon. Gyermekfogászáttal foglalkozott. Jeles orvostörténész, tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak.

PÁKOZDY Károly /1876 – 1959/ orvos, belgyógyász, egyetemi magántanár

PALLA Ákos /1903-1967/ orvostörténész, könyvtárigazgató. Joghallgató Kolozsváron, majd művészeti és könyvtártudományi tanulmányokat folytatott. 1948-bban tisztviselő a Népjóléti Minisztériumban, 1951-től az Országos Orvostörténeti Könyvtár igazgatója. A korabeli orvostörténeti közélet egyik szervezője, az Orvostörténeti Közlemények alapítója, az Orvostörténeti Szakcsoport, majd a Magyar Orvostörténeti Társaság egyik alapítója. 1959-ben az első Wessprémi-érmét kapta meg.

PÁTER János /1905-1976/ orvos, higiénikus, egyetemi tanár. 1943-ban egyetemi magántanár, 1963-1975-ben a pécsi orvosi karon a közegészségtan egyetemi tanára, Környezet közegészségügyi állapotainak kutatója, orvostörténész.

RATKÓ Anna munkás, pártpolitikus, egészségügyi miniszter /1951-1954/

Raffy Ádám /1898-1961/ orvos, szépíró. Orvostörténelemmel is foglalkozott.

RÉCZEY Imre /1848 – 1913/ orvos, sebész, egyetemi tanár, iskolateremtő egyéniség. Sebészettörténettel is foglalkozott, megírta az Orvosegyesület első harminc évének történetének.

Regöly-Mérei Gyula /1908-1974/ orvos, anatómus, orvostörténész, c. egyetemi tanár. 1936-ban a fülgyógyászat magántanára, 1961-ben c. egyetemi tanár. 1958-1964-ben a MTA Orvostörténeti Bizottságának titkára, az Orvostörténeti Szakcsoport és a Magyar Orvostörténeti Társaság alapító tagja, 1968-1972-ben alelnöke. 1959-ben Wessprémi-érmet kapott.

RÉTI Endre /1911-1980/ orvos, orvostörténész, 1945-után a TIT főtitkára, 1966-tól az Orvosegyetemi Kari Könyvtár igazgatója. Az Orvostörténeti Szakcsoport vezetőségi tagja, a Magyar Orvostörténeti Társaság főtitkára /1968-1970/, elnöke /1970-1972/, a Nemzetközi Orvostörténeti Társaság főtitkárhelyettese, Wessprémi-érmet kapott /1974/. Számos könyv és tudományos közlemény szerzője.

SPIELMANN József /1917-1986/ orvos, orvostörténész, egyetemi tanár. 1943-tól a kolozsvári egyetem orvostörténeti tanszékén működött, 1950-től Marosvásárhelyen az orvostörténelem előadója, 1960-tól tanszékvezető egyetemi tanár. A Román Tudományos Akadémia tagja /1961/, a Román Orvostörténeti Társaság alelnöke /1972-1986/, 1980-ban Wessprémi-érmet kapott

STESSEL /SZELÉNYI/ Lajos /1794 – 1888/, orvos, könyvtáralapító. Jelentős vagyonát alapítványokra és jótékonyági célokra fordította. Adományiból alakult ki az Orvosegyesület Könyvtára.

SURÁNYI Gyula /1899-1958/ orvos, kórházigazgató. Az MTA doktora, e minőségben a Tudománytörténeti Főbizottság elnöke, az Orvostörténeti Szakcsoport egyik kezdeményezője.

SZÉKELY Sándor /1913-1991/ orvos, orvostörténész, könyvtárigazgató, 1938-ban végzett Szegeden, 1948-tól társadalompolitikai vonalon működött, 1957-től az OODK h. Igazgatója, 1960-tól igazgatója, több folyóirat szerkesztője, több orvostörténeti munka szerzője. Tagja volt az Orvostörténeti Szakcsoportnak, a Magyar Orvostörténeti Társaságnak, az MTA Orvostörténeti Bizottságának.

SZUHÁNY Márton /1792 – 1841/ orvos, táblabíró. Pesten gyakorló orvos, a szlovák nyelvmozgalom egyik szervezője, a pesti szlovák-német evangélikus közösség inspektora, szlovák nyelvművelő egyesület szervezője, cseh nyelvre fordította a magyar irodalom remekait. Rendszeresen közölt az Orvosi Társaságban, kezdeményezője és egyik alapítója /első elnöke/ az Orvosegyesületnek.

TIHANYI /Tiegermann/ Mór /1868 – 1918/ orvos, orvostörténész, rendőrorvos, rendőr őrnagy, az ókori orvostudományról tartott előadássorozatot az Orvosegyesületben, e témakörben jelentetett meg tanulmányokat, ismeretterjesztő írásokat.

TÓTH Lajos /1856 – 1926/ orvos, egészségügyi szervező, egyetemi tanár, államtitkár. Szerepe volt a pozsonyi, a debreceni egyetem megalapításában, a kolozsvári egyetemnek Szegedre történt átköltöztetésében.

VARGA Lajos /1904-1963/ orvos, közegészségügyi szakember, orvostörténész. 1929-től előbb magánorvos, 1931-től a Közegészségügyi Szolgálat munkatársa. 1947-1950-ben az OKI igazgatója, 1950-1957-ben az Egészségügyi Minisztérium munkatársa, 1957-1963 között az ETT osztályvezetője. 1961-ben az orvostudomány akadémiai doktora. 1963. január 1-től a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum kinevezett igazgatója. Autóbalesetben hunyt el.